

Jak skutecznie pozyskiwać środki unijne z perspektywy 2014–2020

oferta
dla jednostek
samorządu
terytorialnego

Jak skutecznie pozyskiwać środki unijne z perspektywy 2014–2020

**oferta
dla jednostek
samorządu
terytorialnego**

Wydawca:

Fundacja Fundusz Współpracy
ul. Górnośląska 4a, 00-444 Warszawa
Tel: 22 45 09 711

Autorzy:

Adam Futymski, Urszula Budzich-Tabor, Krzysztof Choromański, Paweł Lange Kuczyński, Jolanta Kalinowska, Andrzej Zbroja.
Wkład do broszury wnieśli również: Anna Kłós, Katarzyna Boczek, Ryszard Zarudzki, Ireneusz Kamiński.

Redakcja:

Urszula Budzich-Tabor

Współpraca redakcyjna:

Adam Futymski, Jolanta Kalinowska

Opracowanie graficzne, skład, druk:

Linea Studio Artur Józwiak

Niniejsza publikacja powstała w ramach projektu „Jak skutecznie pozyskiwać środki unijne z perspektywy 2014-2020 – oferta dla JST”, współfinansowanego środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007-2013.

Copyright Fundacja Fundusz Współpracy 2015

**NARODOWA
STRATEGIA SPÓJNOŚCI**
dla rozwoju Polski

**MINISTERSTWO
INFRASTRUKTURY
I ROZWOJU**

**UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO**

WPROWADZENIE

Niniejsza publikacja została przygotowana w ramach projektu „Jak skutecznie pozyskiwać środki unijne z perspektywy 2014-2020 – oferta dla JST”, którego realizatorem jest Fundacja Fundusz Współpracy wraz ze Związkiem Miast Polskich oraz Stowarzyszeniem Wsparcie Społeczne Ja Ty My.

Jednostki samorządu terytorialnego są jednym z kluczowych podmiotów korzystających z funduszy europejskich na cele związane z rozwojem gospodarczym i społecznym oraz ochroną środowiska na swoim obszarze. Niezmiernie istotne jest zatem, aby były one dobrze przygotowane do tego procesu, tym bardziej, że cele i zasady ubiegania się o środki unijne w okresie programowania 2014-2020 w wielu przypadkach uległy zmianie w stosunku do okresu 2007-2013.

Celem tej publikacji jest dostarczenie czytelnikom – przede wszystkim przedstawicielom JST zajmującym się projektami współfinansowanymi ze środków unijnych – pewnego rodzaju przewodnika po źródłach finansowania. Pełne informacje, niezbędne do przygotowania wniosków o dofinansowanie, czytelnicy znajdą w oficjalnych dokumentach: rozporządzeniach unijnych, prawodawstwie krajowym oraz przewodnikach i wytycznych. W momencie przygotowywania niniejszej publikacji (wrzesień 2015 r.) szczegółowe zasady dla wielu działań bądź programów operacyjnych nie są jeszcze znane lub istnieją jedynie w formie projektów, które mogą ulec zmianie.

Autorzy publikacji przygotowali zatem podstawowe informacje, które mogą być przydatne w całym procesie zarządzania projektami unijnymi, od tworzenia i weryfikowania pomysłu na projekt, poprzez poszukiwanie źródeł jego finansowania, ubieganie się o środki, aż po realizację i rozliczenie (a w przypadku projektów inwestycyjnych także etap eksploatacji).

W pierwszym rozdziale niniejszej broszury omawiamy krótko perspektywę finansową 2014-2020 z punktu widzenia samorządów ubiegających się o środki unijne. W tym rozdziale prezentujemy też najważniejsze zasady i warunki związane z realizacją projektów współfinansowanych z funduszy europejskich.

Kolejne rozdziały zawierają źródła informacji i narzędzia przydatne w realizacji projektów europejskich. Rozdział 2 przedstawia system informacji o funduszach europejskich. Rozdział 3 zawiera zestawienie pokazujące, z których programów operacyjnych, priorytetów i działań można uzyskać środki na przedsięwzięcia, które najbardziej mogą interesować przedstawicieli JST.

Rozdział 4 zawiera skrócony opis najważniejszych kroków, jakie muszą być podjęte, aby skutecznie przygotować i zrealizować projekt współfinansowany ze środków europejskich.

Przypomina on kilka podstawowych elementów tego procesu, od pomysłu poprzez aplikowanie o fundusze (w tym m.in. ogólne zasady dotyczące kryteriów wyboru projektów), aż do zakończenia jego realizacji.

Rozdział 1

PERSPEKTYWA FINANSOWA 2014-2020 Z PUNKTU WIDZENIA JST

Przygotowując perspektywę finansową 2014-2020, państwa członkowskie UE wraz z Komisją i Parlamentem Europejskim wspólnie określiły podstawowe cele, na które mogą być wykorzystane środki unijne, kwoty przeznaczone na ich realizację oraz sposób podziału tych środków między poszczególne kraje. Te uzgodnienia stanowią Wspólne Ramy Strategiczne unijnej polityki spójności, które wskazują priorytety wydatkowania środków wspólnotowych i uzupełniających je funduszy krajowych lub regionalnych. Każdy kraj wybiera najważniejsze dla siebie priorytety i uzgadnia z Komisją Europejską jak zamierza je realizować.

Wspólne Ramy Strategiczne (WRS) na lata 2014-2020 obejmują z jednej strony Fundusze wchodzące w skład ściśle rozumianej „polityki spójności”, z drugiej zaś – wspólne polityki dotyczące rolnictwa i rybołówstwa. Polityka spójności obejmuje przede wszystkim Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (EFRR), inwestujący m.in. w rozwój małych i średnich przedsiębiorstw, infrastrukturę informacyjną i energetyczną), Europejski Fundusz Społeczny (EFS, inwestujący przede wszystkim w rozwój zasobów ludzkich i zapobieganie wykluczeniu) i Fundusz Spójności (FS, inwestujący głównie w rozwój transportu i ochronę środowiska). Narzędziem wdrażania wspólnej polityki rolnej jest m.in. Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW), a jego odpowiednikiem we wspólnej polityce rybołówstwa jest Europejski Fundusz Morski i Rybacki (EFMR). Te pięć funduszy (rys. 1) jest nazywane łącznie Europejskimi Funduszami Strukturalnymi i Inwestycyjnymi (EFSI).

Rys. 1. Pięć Europejskich Funduszy Strukturalnych i Inwestycyjnych objętych Wspólnymi Ramami Strategicznymi

Wspomniane wyżej fundusze powinny być przeznaczone na osiągnięcie celów strategii Europa 2020, czyli przyczynić się do **rozwoju inteligentnego, zrównoważonego i sprzyjającego włączeniu społecznemu**. Rys. 2 pokazuje w jaki sposób cele strategii Europa 2020 przekładają się na 11 tzw. „celów tematycznych” wspólnych dla wszystkich pięciu EFSI. Kolorem pomarańczowym oznaczono cele związane z inteligentnym rozwojem, zielonym – z rozwojem zrównoważonym, czerwonym zaś z cele odpowiadające włączeniu społecznemu.

Rys. 2. Jedenaście celów tematycznych EFSI

Każde państwo członkowskie UE musi przygotować strategię inwestowania przyznanych mu funduszy dla osiągnięcia wyżej wymienionych celów. Sposób wydatkowania pięciu wspomnianych funduszy w danym kraju określa **Umowa Partnerstwa**. W przypadku Polski Umowa Partnerstwa została przyjęta przez Radę Ministrów w styczniu 2014, a podpisana przez stronę unijną w maju 2014 roku. Umowa opisuje powiązanie strategii krajowej z celami strategii Europa 2020, potrzeby i bariery rozwojowe kraju, cele tematyczne i sposób ich finansowania oraz sposób realizacji zasad horyzontalnych. W kolejnych rozdziałach omówione są warunki wdrażania Umowy Partnerstwa (w tym m.in. koordynacja, system instytucjonalny oraz uproszczenia przewidziane dla beneficjentów pomocy), wymiar terytorialny, a także kwestie związane z systemem komunikowania się z beneficjentami i wdrażania poszczególnych polityk.

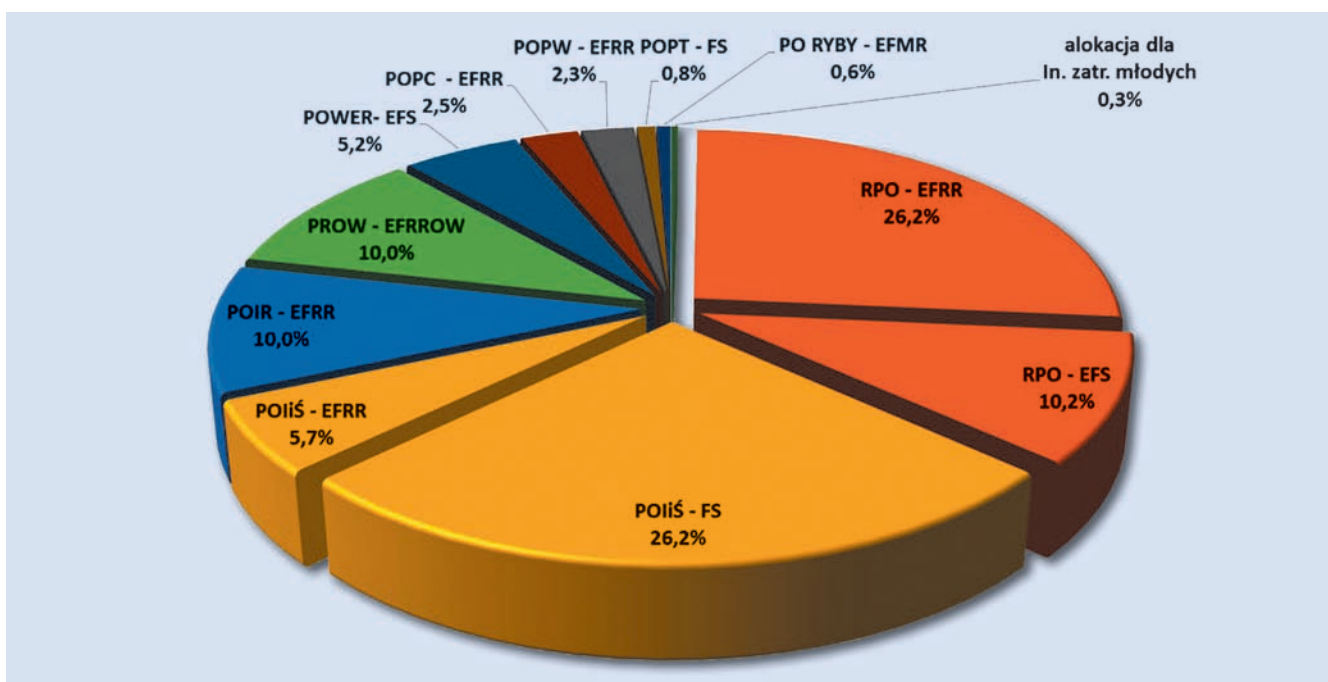
Umowa Partnerstwa stanowi podstawę dla **programów operacyjnych**, obejmujących jeden lub więcej funduszy, które są przygotowywane na poziomie krajowym lub regionalnym. W niektórych krajach – w tym w Polsce – uzupełnieniem rozporządzeń unijnych i programów operacyjnych są krajowe dokumenty i akty prawne opisujące bardziej szczegółowo cele i zasady wydatkowania środków unijnych.

Polska otrzyma z Europejskich Funduszy Strukturalnych i Inwestycyjnych ok. 85 miliardów euro, które będą wykorzystane w ramach następujących programów operacyjnych (tłustym drukiem zaznaczono programy najważniejsze z punktu widzenia korzystania ze środków unijnych przez JST):

- **Program Operacyjny „Infrastruktura i Środowisko”** obejmujący środki pochodzące z FS i EFRR
- Program Operacyjny „Inteligentny Rozwój” obejmujący środki z EFRR,
- **Program Operacyjny „Wiedza, Edukacja, Rozwój”** (środki EFS),
- Program Operacyjny „Polska Cyfrowa” (środki EFRR),
- **Program Operacyjny „Polska Wschodnia”** (środki EFRR),
- Program Operacyjny Pomoc Techniczna (środki FS),
- Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej (środki EWT),
- Szesnaście **Regionalnych Programów Operacyjnych** (środki EFRR i EFS),
- **Program Rozwoju Obszarów Wiejskich** (środki EFRROW),
- **Program Operacyjny „Rybnictwo i Morze”** (środki EFMR).

Procentowy udział tych programów w łącznej alokacji dla Polski przedstawia rys. 3.

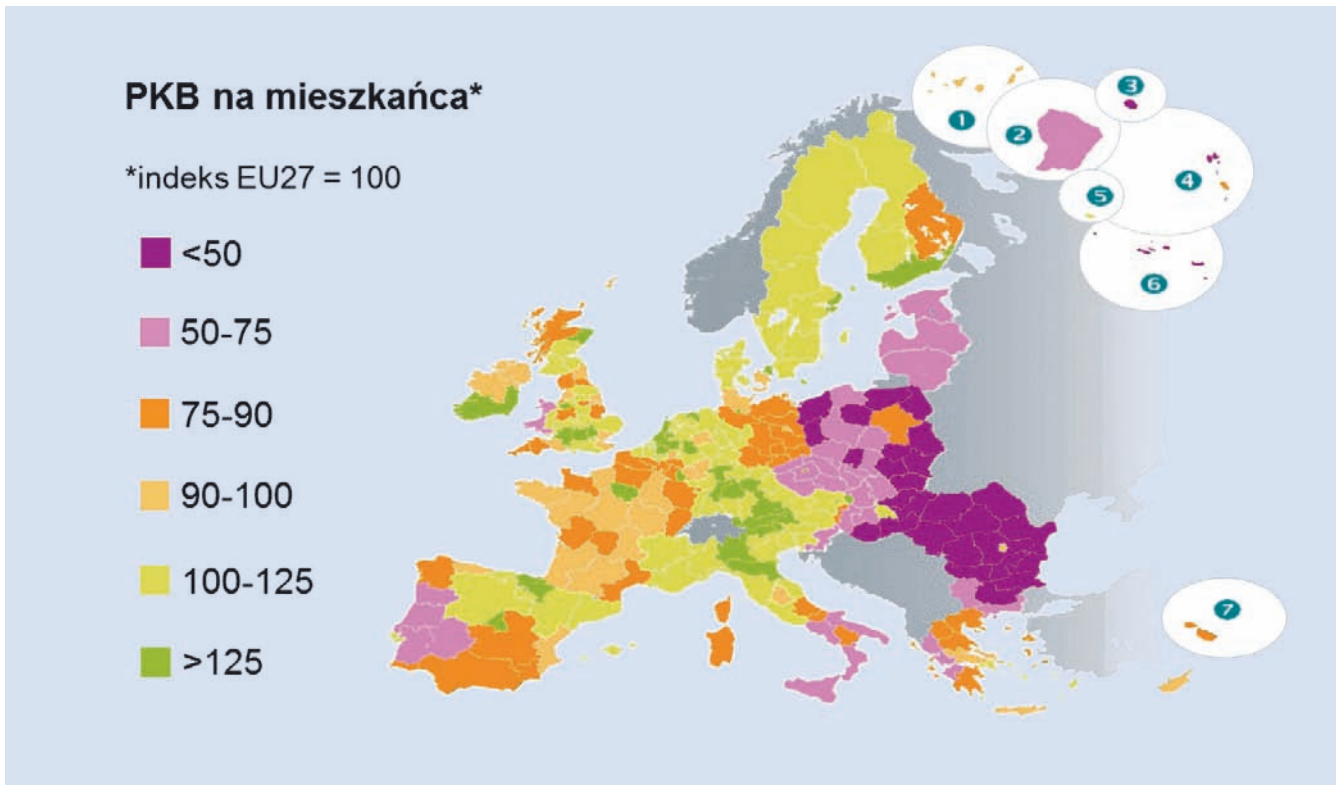
Rys. 3. Programy Operacyjne EFSI w Polsce

Jak widać z powyższego wykresu, największą część funduszy unijnych stanowi **polityka spójności** (obejmująca inwestycje finansowane z EFRR, EFS i FS). Polityka spójności ma na celu, najogólniej rzecz biorąc, wyrównywanie poziomu rozwoju między państwami i regionami w UE: chodzi o to, aby nie doprowadzić do sytuacji, w której różnice między biednymi i bogatymi mogłyby zagrozić spójności europejskiej, a partykularne interesy poszczególnych regionów bądź krajów wzięłyby górę nad postrzeganiem wspólnych wartości zjednoczonej Europy.

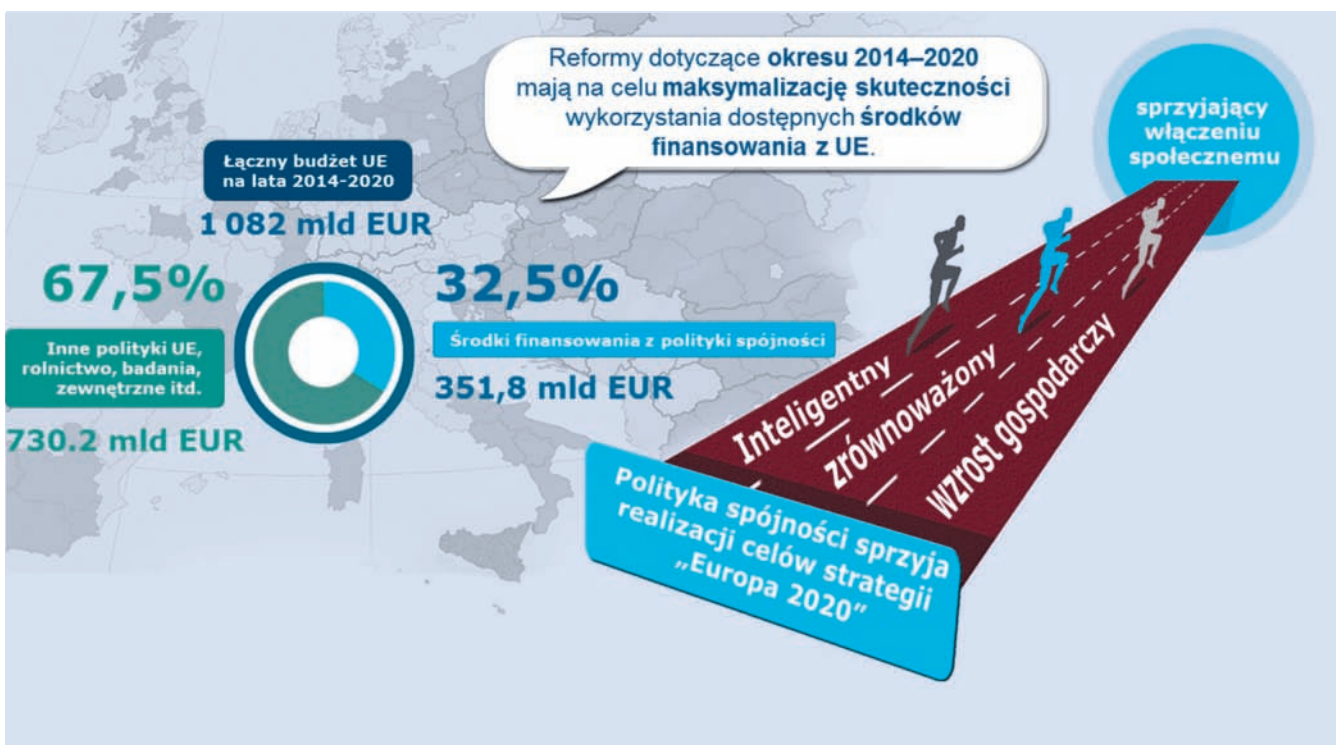
Wprowadzie proces umacniania spójności w ramach UE trwa już dziesiątki lat, jednak jego efekty wciąż są dalekie od oczekiwania. Poniższy wykres (rys. 4) pokazuje na przykład, że różnice w bogactwie (mierzone wielkością PKB na mieszkańca skorygowanym o różnice w kosztach utrzymania) między poszczególnymi regionami unijnymi są w dalszym ciągu wysokie.

Rys. 4. Wskaźnik PKB na mieszkańca w regionach państw Unii Europejskiej (średnia z lat 2006 – 2008)¹

Ze względu m.in. na trudności w osiągnięciu założonych celów polityki spójności, w procesie przygotowywania rozwiązań prawnych dla perspektywy finansowej 2014-2020 wprowadzono w życie szereg zmian w stosunku do poprzednich okresów. Mają one na celu zwiększenie skuteczności wykorzystania dostępnych środków (zob. rys. 5). Maksymalne wykorzystanie środków z obecnego okresu jest tym bardziej istotne, że ze względu na kryzys ostatnich lat, środki przekazywane do funduszy unijnych ulegną prawdopodobnie zmniejszeniu i można się spodziewać, że w kolejnych perspektywach finansowych (po 2020 roku) będą znacznie mniejsze.

Rys. 5. Unijna polityka spójności na lata 2014–2020²

¹ <https://cohesiondata.ec.europa.eu>

² http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgenerator/infographic/cohesion_policy_20142020_pl.pdf

Z punktu widzenia samorządów, najważniejsze zmiany w okresie 2014–2020 to przede wszystkim:

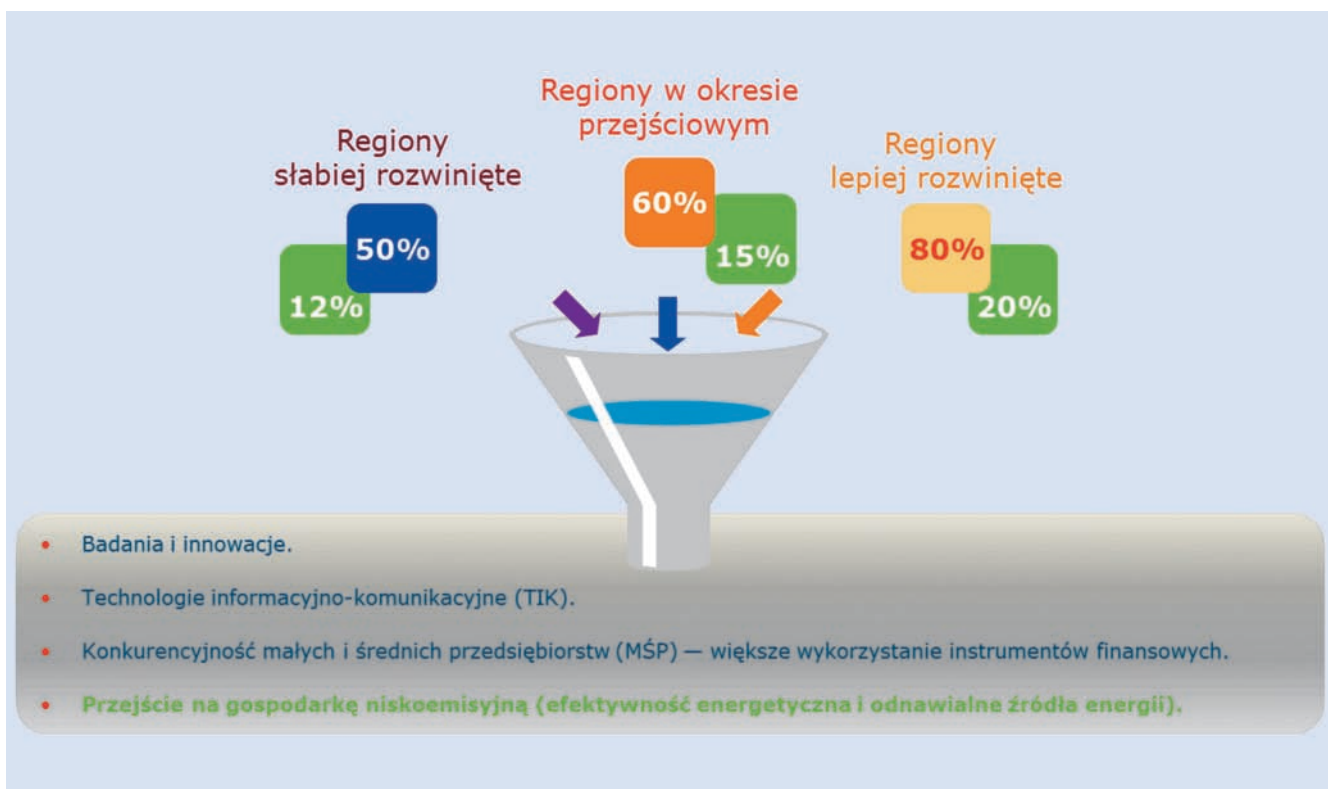
1. objęcie pięciu funduszy UE wspólnymi zasadami

Harmonizacja zasad między wszystkimi funduszami EFSI (w tym uproszczenie i ujednoczenie zasad kwalifikowalności kosztów dla polityki spójności, a także możliwość łączenia kilku funduszy w ramach instrumentów terytorialnych, o czym niżej) pozwoli na uzyskanie efektu synergii i ułatwi beneficjentom korzystanie z tych funduszy.

2. skoncentrowanie środków na kluczowych celach

Aby zapobiec rozpraszaniu środków na zbyt dużo celów, w EFRR i EFSI wprowadzono zasadę koncentracji. Im lepiej rozwinięty jest dany region, tym bardziej musi skupić pochodzące z UE środki na kluczowych priorytetach rozwojowych. W szczególności, w ramach EFRR środki na badania i innowacje, technologie informacyjno-komunikacyjne oraz konkurencyjność małych i średnich przedsiębiorstw powinny stanowić minimum 50% alokacji dla regionów słabiej rozwiniętych, 60% dla regionów w okresie przejściowym oraz aż 80% dla regionów rozwiniętych UE³. Z kolei wsparcie procesu przechodzenia na gospodarkę niskoemisyjną powinno stanowić co najmniej 12% w regionach słabiej rozwiniętych, 15% w regionach w okresie przejściowym i 15% w regionach lepiej rozwiniętych: por. rys. 6. Natomiast w Europejskim Funduszu Społecznym znacząca część środków powinna skupiać się na działaniach wspierających integrację społeczną i zwalczanie bezrobocia osób młodych.

Rys. 6. Skupienie inwestycji na czterech priorytetach tematycznych (EFRR)

3. ułatwienia dla beneficjentów

Pakiet działań mających na celu ułatwienie beneficjentom korzystania z funduszy unijnych obejmuje m.in. zwiększenie możliwości finansowania ryczałtowego, rozbudowany system zaliczkowania, poprawę dostępu do informacji, standaryzację wniosków o płatność czy zmniejszenie obciążeń dotyczących raportowania. Przewiduje się też szersze niż dotychczas wykorzystanie technologii informatycznych w obsłudze beneficjentów oraz upowszechnienie instrumentów finansowych we wszystkich funduszach.

4. wprowadzenie nowych rozwiązań dotyczących rozwoju terytorialnego

Jednym z nich jest instrument finansowania rozwoju dużych aglomeracji o nazwie Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT). Jest to nowa forma współpracy samorządów, realizowana w Polsce na terenie wszystkich miast wojewódzkich i niektórych miast regionalnych oraz otaczających je gmin tworzących obszar funkcjonalnie powiązany z miastem. Powołane do realizacji ZIT partnerstwa JST wspólnie przygotowują całościową (wielosektorową) strategię rozwoju danego terytorium i są odpowiedzialne za jej wdrażanie poprzez wybór projektów do dofinansowania. Strategie ZIT mają charakter wielofunduszowy i będą finansowane ze środków EFS oraz EFRR.

3 W Polsce tylko woj. mazowieckie spełnia kryterium regionu w okresie przejściowym, pozostałe województwa należą do regionów „słabiej rozwiniętych”

Drugim jest Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS) – podejście polegające na zwiększeniu udziału społeczności lokalnej w procesie inwestowania środków unijnych w rozwój danego obszaru, stosowane dotychczas w EFRROW (jako podejście LEADER) oraz od 2007 roku w EFMR, które w okresie 2014-2020 będzie mogło być stosowane we wszystkich pięciu funduszach EFSI (w tym także na obszarach miejskich). Ważną cechą RLKS jest wsparcie dla zintegrowanych strategii rozwoju, przygotowanych przez lokalne partnerstwo (obejmujące przedstawicieli sektora publicznego, prywatnego i pozarządowego). Decyzje o tym, jakie projekty (operacje) zostaną dofinansowane ze środków RLKS są podejmowane na poziomie lokalnego partnerstwa.

5. przyjęcie jasnych celów i pomiar wyników

W okresie 2014-2020 większy niż dotąd nacisk kładzie się na osiąganie założonych celów, co oznacza konieczność precyzyjnego ich formułowania, a następnie monitorowania w jakim stopniu są osiągane. Potrzebne są do tego dobrze zdefiniowane wskaźniki. Część środków unijnych stanowi rezerwę, która zostanie udostępniona krajom i regionom pod warunkiem osiągnięcia w 2019 roku celów pośrednich w co najmniej 85%.

Korzystanie z funduszy unijnych wiąże się ponadto z obowiązkiem przestrzegania podstawowych zasad, które należy stosować we wszystkich programach – tzw. „zasad horyzontalnych”. Najważniejsze zasady horyzontalne to:

- zasada partnerstwa,
- zasada równych szans kobiet i mężczyzn i zapobieganie dyskryminacji,
- zasada zrównoważonego rozwoju.

U podstaw **zasady partnerstwa** leży przekonanie, że cele polityki spójności nie mogą zostać osiągnięte bez zaangażowania szerokiego grona partnerów prywatnych i publicznych. Realizacja tej zasady w praktyce oznacza włączenie właściwych władz i innych instytucji publicznych, partnerów gospodarczych i społecznych, a także podmiotów reprezentujących społeczeństwo obywatelskie w procesy przygotowania, a następnie wdrażania Europejskich Funduszy Strukturalnych i Inwestycyjnych, m.in. poprzez: zapewnienie dostępu do aktualnych informacji, umożliwienie podmiotom reprezentującym określone środowiska udziału w pracach nad przygotowaniem dokumentów programowych, w tym w ramach konsultacji.

Promowanie równości szans kobiet i mężczyzn ma gwarantować kobietom i mężczyznom przypisanie równych praw i obowiązków, a także równy dostęp do zasobów (środki finansowe, szanse rozwoju), z których mogliby korzystać. Korzystanie z funduszy unijnych jest także zobowiązaniem do walki z dyskryminacją z jakiegokolwiek powodu (rasy, pochodzenia, religii, przekonań, płci, orientacji seksualnej, a także wieku czy niepełnosprawności). Wiąże się to również z koniecznością poprawy dostępności do infrastruktury, dóbr czy usług dla osób niepełnosprawnych.

Realizacja **zasady zrównoważonego rozwoju** w Polsce obejmuje m.in.:

1. Poszukiwanie konsensusu pomiędzy dążeniem do maksymalizacji efektu ekonomicznego projektu ze zwiększaniem efektywności wykorzystania zasobów oraz zmniejszeniem negatywnych oddziaływań na środowisko.
2. Postrzeganie odpadów jako źródła zasobów.
3. Dążenie do zamykania obiegów surowcowych.
4. Ograniczanie zanieczyszczeń emitowanych do środowiska.
5. Wspieranie zwiększenia efektywności energetycznej z maksymalnym wykorzystaniem lokalnej bazy surowcowej.
6. Niskoemisyjny i zrównoważony transport, promowanie transportu zbiorowego i publicznego oraz intermodalnego.
7. Energooszczędne budownictwo.
8. Planowanie przestrzenne i inwestycje infrastrukturalne z uwzględnieniem konieczności adaptacji do zmian klimatu.

Potwierdzeniem wagi, jaką Unia Europejska przywiązuje do zagadnień związanych ze zmianami klimatycznymi jest to, że państwa członkowskie muszą wykazywać, dla każdego typu interwencji i każdego Funduszu, w jakim stopniu środki przeznaczone na dane działania przyczynią się do zapobiegania zmianom klimatu lub pomogą w dostosowywaniu się do nich.

Rozdział 2

GDZIE SZUKAĆ INFORMACJI ABY POZYSKAĆ ŚRODKI UNIJNE?

PORTAL FUNDUSZY EUROPEJSKICH

Portal www.funduszeuropejskie.gov.pl to wiarygodne źródło informacji na temat możliwości pozyskiwania środków unijnych. Ze strony można się dowiedzieć m.in., jak krok po kroku ubiegać się o środki unijne oraz jakie są możliwości dofinansowania dla naszych pomysłów i projektów. Na Portalu użytkownicy znajdują praktyczne informacje i funkcjonalności potrzebne zarówno podczas ubiegania się o wsparcie, jak i przy realizacji projektów np.:

- Wyszukiwarkę Dotacji – w wyszukiwarce znajdują się informacje o wszystkich możliwościach uzyskania wsparcia z Funduszy Europejskich. Dzięki intuicyjnym filtrom użytkownik w łatwy i szybki sposób będzie mógł odnaleźć interesujące go źródło finansowania.
- Informacje na temat możliwości i sposobów pozyskania Funduszy Europejskich skierowane do różnych grup potencjalnych beneficjentów: np. przedsiębiorstw, osób planujących założenie działalności gospodarczej, potencjalnych uczestników projektów zainteresowanych rozwojem zawodowym.
- Informacje w formie instrukcji i poradników ułatwiających zrozumienie zagadnień związanych z Funduszami Europejskimi oraz ubieganiem się o dotacje.
- Wyszukiwarkę szkoleń i konferencji.
- Dane kontaktowe wszystkich Punktów Informacyjnych Funduszy Europejskich w Polsce oraz możliwość znalezienia ich w konkretnym województwie.
- Dokumenty i publikacje informacyjne o środkach europejskich.
- Informacje o wszystkich projektach, które otrzymały dofinansowanie z Funduszy Europejskich.

Na Portalu Funduszy Europejskich znajdują się również przekierowania do stron wszystkich instytucji zajmujących się zarządzaniem środkami UE.

Dokumenty programowe

Aby skutecznie ubiegać się o dotację potencjalny Beneficjent powinien bardzo szczegółowo zapoznać się z dokumentami programowymi, wytycznymi oraz dokumentacją konkursową dla danego konkursu. Najważniejsze dokumenty to:

Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych (SZOOP) – jest to dokument zawierający informacje o typach projektów i beneficjentów, opis planu finansowego, dostępne formy wsparcia, poziomy dofinansowania, a także inne ważne informacje np. dot. pomocy publicznej.

Wytyczne w zakresie kwalifikowania wydatków – jest to zbiór zasad określających warunki jakie trzeba spełnić, aby ponoszone koszty uznane były za kwalifikowane w ramach poszczególnych działań i poddziałań zawierający również uszczegółowienie procedur.

Dokumentacja konkursowa – obejmuje zwykle ogłoszenie o konkursie, regulamin konkursu, wzory dokumentów do przygotowania oraz instrukcje ich przygotowania, listę wymaganych dokumentów, a także kryteria i procedury wniosków o dofinansowanie.

Te i pozostałe dokumenty można znaleźć na Portalu www.funduszeuropejskie.gov.pl w zakładce „Zapoznaj się z prawem i dokumentami”. Dokumentacja konkursowa dostępna jest natomiast wraz z ogłoszeniem o naborze wniosku w zakładce „Zobacz ogłoszenia o naborach wniosków”

PUNKTY INFORMACYJNE FUNDUSZY EUROPEJSKICH (PIFE) – sieć koordynowana przez MINISTERSTWO INFRASTRUKTURY I ROZWOJU.

Informacje o możliwościach jakie dają Fundusze Europejskie można uzyskać w Sieci Punktów Informacyjnych Funduszy Europejskich (PIFE) działającej na terenie całego kraju i koordynowanej przez Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju. W skład sieci PIFE wchodzi: Centralny Punkt Informacyjny w Warszawie, 17 Głównych Punktów Informacyjnych w miastach wojewódzkich⁴ oraz Lokalne Punkty Informacyjne w wybranych miastach powiatowych. Sieć w każdym województwie funkcjonuje na podstawie umowy zawartej pomiędzy MliR i Zarządami Województw. Sieć PIFE zajmuje się kompleksową informacją na temat możliwości aplikowania o środki unijne z krajowych i regionalnych programów. Z usług PIFE można skorzystać poprzez wizytę w Punkcie, telefonicznie bądź mailowo, a także podczas dyżurów zamiejscowych w trakcie tzw. mobilnych punktów informacyjnych w gminach, powiatach, miastach, poza stałymi siedzibami punktów.

⁴ Z wyłączeniem województwa kujawsko-pomorskiego, gdzie Główny Punkt Informacji funkcjonuje w Toruniu i Bydgoszczy.

Wszystkie usługi świadczone przez Sieć PIFE są bezpłatne i dotyczyć mogą każdego etapu realizacji projektu. Wsparcie oferowane przez Punkty obejmuje m.in. szczegółową diagnozę potrzeb beneficjentów w celu wskazania odpowiedniego Programu i działania, w ramach których istnieje możliwość aplikowania o dotację na wskazany cel; informację o warunkach i kryteriach konkursu oraz procedurach przyznawania dotacji; pomoc w przygotowaniu wniosku o płatność (wyjaśnienie zasad wydawania środków z dotacji; objaśnienie wymogów kontroli, monitoringu, ewaluacji i archiwizacji projektów).

Ważną częścią działalności sieci są spotkania informacyjne i szkolenia dotyczące konkretnych tematów, skierowane do zainteresowanych grup osób lub podmiotów. Spotkania mają charakter otwarty i udział w nich jest bezpłatny. Przez cały rok, w każdą pierwszą środę miesiąca, odbywają się równoległe w całej sieci spotkania informacyjne „Środa z funduszami dla...”, co miesiąc poświęcone innemu tematowi. Ogłoszenia o nich zamieszczane są m.in. na portalu www.funduszeuropejskie.gov.pl

Każdy z Punktów Informacyjnych deklaruje możliwość przyjazdu do klientów, jednak usługa ta dotyczy wyłącznie osób z niepełnosprawnością po uprzednim umówieniu wizyty.

Punkty Informacyjne udostępniają nieodpłatnie publikacje dotyczące Funduszy Europejskich wydawane przez Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju i inne instytucje publiczne zaangażowane we wdrażanie Funduszy Europejskich.

Dane teleadresowe Punktów Informacyjnych znajdują się na portalu www.funduszeuropejskie.gov.pl w zakładce „Punkty Informacyjne” oraz na stronach poszczególnych Programów Operacyjnych.

Rozdział 3

OBSZARY WSPARCIA REGIONALNYCH I KRAJOWYCH PROGRAMÓW OPERACYJNYCH

W ramach jednej publikacji nie byłoby możliwe zamieszczenie szczegółowych informacji o zasadach i warunkach wsparcia dotyczących wszystkich działań, które mogłyby realizować JST z wykorzystaniem funduszy unijnych. Autorzy niniejszego opracowania ograniczyli się do dokonania przeglądu programów operacyjnych i wskazania działań dających możliwość dofinansowania przedsięwzięć, dla których beneficjentami mogą być jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia lub jednostki organizacyjne JST. Dalsze informacje na interesujący go temat czytelnik znajdzie na stronach internetowych lub uzyska w Punktach Informacyjnych, wymienionych w poprzednim rozdziale.

Przedsięwzięcia, którymi mogą być zainteresowane JST podzielono na następujące grupy tematyczne:

1. infrastruktura energetyczna, wodno-kanalizacyjna, transportowa obejmująca także transport publiczny oraz infrastruktura służąca zapobieganiu i przeciwdziałaniu katastrofom i klęskom żywiołowym;
2. infrastruktura społeczna, ochrony zdrowia, edukacyjna oraz inwestycje w zakresie rewitalizacji i termomodernizacji;
3. infrastruktura ochrony środowiska i infrastruktura turystyczna;
4. rozwój przedsiębiorczości, promocja gospodarcza oraz produkcja energii ze źródeł odnawialnych;
5. technologie informacyjne i komunikacyjne;
6. bezrobocie, zatrudnienie i rynek pracy;
7. włączenie społeczne i walka z ubóstwem;
8. jakość kształcenia oraz opieki nad dziećmi do lat 3;
9. kultura i ochrona zabytków;
10. programy ochrony zdrowia;
11. inne

Przegląd obejmuje następujące krajowe i regionalne programy operacyjne:

- Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko na lata 2014-2020 ; budżet Programu 27,4 mld €;
Instytucja Zarządzająca - minister właściwy ds. rozwoju regionalnego,
- Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój na lata 2014-2020 ; budżet Programu 4,7 mld €;
Instytucja Zarządzająca - minister właściwy ds. rozwoju regionalnego,
- Program Operacyjny Polska Wschodnia 2014-2020 ; budżet Programu 2,0 mld €;
Instytucja Zarządzająca - minister właściwy ds. rozwoju regionalnego,
- Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020 ; budżet Programu 8,6 mld €;
Instytucja Zarządzająca - Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi,
- Program Operacyjny Rybactwo i Morze 2014-2020 ; budżet Programu 0,5 mld €;
Instytucja Zarządzająca - Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi,
- Regionalny Program Operacyjny Województwa Dolnośląskiego na lata 2014-2020 ; budżet Programu 2,2 mld €;
Instytucja Zarządzająca - Zarząd Województwa Dolnośląskiego,
- Regionalny Program Operacyjny Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2014-2020 ; budżet Programu 1,9 mld €;
Instytucja Zarządzająca - Zarząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego,
- Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 ; budżet Programu 2,2 mld €;
Instytucja Zarządzająca - Zarząd Województwa Lubelskiego,
- Regionalny Program Operacyjny Lubuskie 2020 ; budżet Programu 0,9 mld €;
Instytucja Zarządzająca - Zarząd Województwa Lubuskiego,
- Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020 ; budżet Programu 2,2 mld €;
Instytucja Zarządzająca - Zarząd Województwa Łódzkiego,

- Regionalny Program Operacyjny Województwa Małopolskiego na lata 2014-2020 ; budżet Programu 2,9 mld €;
Instytucja Zarządzająca - Zarząd Województwa Małopolskiego,
- Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego na lata 2014-2020 ; budżet Programu 2,1 mld €;
Instytucja Zarządzająca - Zarząd Województwa Mazowieckiego,
- Regionalny Program Operacyjny Województwa Opolskiego na lata 2014-2020 ; budżet Programu 0,9 mld €;
Instytucja Zarządzająca - Zarząd Województwa Opolskiego,
- Regionalny program Operacyjny Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020 ; budżet Programu 2,1 mld €;
Instytucja Zarządzająca - Zarząd Województwa Podkarpackiego,
- Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020 ; budżet Programu 1,2 mld €;
Instytucja Zarządzająca - Zarząd Województwa Podlaskiego,
- Regionalny Program Operacyjny Województwa Pomorskiego na lata 2014-2020 ; budżet Programu 1,9 mld €;
Instytucja Zarządzająca - Zarząd Województwa Pomorskiego,
- Regionalny Program Operacyjny Województwa Śląskiego na lata 2014-2020 ; budżet Programu 3,4 mld €;
Instytucja Zarządzająca - Zarząd Województwa Śląskiego,
- Regionalny Program Operacyjny Województwa Świętokrzyskiego na lata 2014-2020 ; budżet Programu 1,4 mld €;
Instytucja Zarządzająca - Zarząd Województwa Świętokrzyskiego,
- Regionalny Program Operacyjny Województwa Warmińsko-Mazurskiego na lata 2014-2020 , budżet Programu 1,7 mld €;
Instytucja Zarządzająca - Zarząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego,
- Wielkopolski Regionalny Program Operacyjny na lata 2014-2020 ; budżet Programu 2,4 mld €;
Instytucja Zarządzająca - Zarząd Województwa Wielkopolskiego,
- Regionalny Program Operacyjny Województwa Zachodniopomorskiego 2014-2020 ; budżet Programu 1,6 mld €;
Instytucja Zarządzająca - Zarząd Województwa Zachodniopomorskiego.

Przegląd został sporządzony na podstawie następujących dokumentów programowych (według stanu na dzień 8 września 2015):

- Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych Programu Infrastruktura i Środowisko z dnia 23.07.2015.
- Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych Programu Wiedza Edukacja Rozwój z dnia 2.07.2015
- Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych Programu Polska Wschodnia z dnia 06.07.2015
- Program Rozwoju Obszarów Wiejskich z dnia 12.12.2014
- Projekt Programu Rybactwo i Morze z dnia 21.10.2014
- Projekt Szczegółowego Opisu Osi Priorytetowych RPO Dolnośląskie z dnia 01.07.2015
- Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych RPO Kujawsko-Pomorskie z dnia 26.08.2015
- Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych RPO Lubelskie z dnia 7.07.2015
- Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych RPO Lubuskie z dnia 25.08.2015
- Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych RPO Łódzkie z dnia 17.08.2015
- Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych RPO Małopolskie z dnia 11.08.2015
- Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych RPO Mazowieckie z dnia 25.08.2015
- Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych RPO Opolskie z dnia 18.08.2015
- Projekt Szczegółowego Opisu Osi Priorytetowych RPO Podkarpackie z dnia 21.08.2015
- Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych RPO Podlaskie z dnia 18.06.2015
- Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych RPO Pomorskie z dnia 30.06.2015
- Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych RPO Śląskie z dnia 24.06.2015
- Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych RPO Świętokrzyskie z dnia 24.08.2015
- Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych RPO Warmińsko-Mazurskie z dnia 19.08.2015
- Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych RPO Wielkopolskie z dnia 07.08.2015
- Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych RPO Zachodniopomorskie z dnia 29.07.2015

1. Infrastruktura energetyczna, wodno-kanalizacyjna, transportowa obejmująca także transport publiczny oraz infrastruktura służąca zapobieganiu i przeciwdziałaniu katastrofom i klęskom żywiołowym.

Obszar wsparcia (w nawiasie podano przykłady przedsięwzięć, które mogą otrzymać wsparcie)	Program Operacyjny i Działanie w ramach tego Programu
<p>Ciepłownictwo (budowa źródeł skojarzonego wytwarzania energii elektrycznej i ciepłej; przebudowa jednostek wytwórczych na układy skojarzeniowe; wymiana źródeł ciepła; budowa przyłączy do sieci ciepłowniczej).</p>	<p>Program Infrastruktura i Środowisko - Działanie 1.5,1.6, 1.7.2, 1.7.3 RPO Dolnośląskie Działanie 3.5 RPO Kujawsko-Pomorskie Działanie 3.1 RPO Lubelskie Działanie 4.1 RPO Lubuskie Działanie 3.4 RPO Łódzkie Działanie IV.3 RPO Małopolskie Działanie 4.4 RPO Mazowieckie Działanie 4.3 RPO Podkarpackie Działanie 3.3 RPO Podlaskie Poddziałanie 5.4 RPO Pomorskie Działanie 10.4 RPO Śląskie Działanie 4.4 RPO Świętokrzyskie Działanie 3.4 RPO Warmińsko-Mazurskie Działanie 4.5 RPO Wielkopolskie Poddziałanie 3.3.2 RPO Zachodniopomorskie Działanie 2.12</p>
<p>Gospodarka odpadami (systemy selektywnej zbiórki odpadów; budowa, rozbudowa i modernizacja zakładów zagospodarowania odpadów; budowa punktów przeładunkowych odpadów; rekultywacja składowisk; usuwanie i unieszkodliwianie wyrobów zawierających azbest).</p>	<p>Program Infrastruktura i Środowisko Działanie 2.2 RPO Dolnośląskie Działanie 4.1. RPO Kujawsko-Pomorskie Działanie 4.2 RPO Lubelskie Działanie 6.3 RPO Lubuskie Działanie 4.2 RPO Łódzkie Działanie V.2 RPO Małopolskie Działanie 5.2. RPO Mazowieckie Działanie 5.2 RPO Opolskie Działanie 5.2 RPO Podkarpackie Działanie 4.2 RPO Podlaskie Działanie 6.1 RPO Pomorskie Działanie 11.2 RPO Śląskie Działanie 5.2 RPO Świętokrzyskie Działanie 4.2 RPO Warmińsko-Mazurskie Działanie 5.1 RPO Wielkopolskie Działanie 4.2 RPO Zachodniopomorskie Działanie 3.7, 3.8</p>
<p>Gospodarka wodno-ściekowa (budowa, rozbudowa i modernizacja oczyszczalni ścieków komunalnych; budowa i modernizacja systemów kanalizacji zbiorczej; budowa i modernizacja systemów zaopatrzenia w wodę).</p>	<p>Program Infrastruktura i Środowisko Działanie 2.3 PROW Działanie „Podstawowe usługi i odnowa miejscowości na obszarach wiejskich” RPO Dolnośląskie Działanie 4.2. RPO Kujawsko-Pomorskie Działanie 4.3 RPO Lubelskie Działanie 6.4 RPO Lubuskie Działanie 4.3 RPO Łódzkie Działanie V.3 RPO Małopolskie Działanie 5.3 RPO Opolskie Działanie 5.4 RPO Podkarpackie Działanie 4.3 RPO Podlaskie Działanie 6.2 RPO Pomorskie Działanie 11.3 RPO Śląskie Działanie 5.1 RPO Świętokrzyskie Działanie 4.3 RPO Warmińsko-Mazurskie Działanie 5.2 RPO Wielkopolskie Działanie 4.3 RPO Zachodniopomorskie Działanie 3.5, 3.6</p>

<p>Infrastruktura drogowa (budowa, przebudowa, rozbudowa, modernizacja dróg wraz z infrastrukturą towarzyszącą; budowa, przebudowa, rozbudowa, modernizacja obwodnic i obejść drogowych; budowa, przebudowa, modernizacja drogowych obiektów inżynierskich wraz z infrastrukturą towarzyszącą).</p>	<p>Program Infrastruktura i Środowisko Działanie 4.1, 4.2 Program Polska Wschodnia Działanie 2.2 PROW Działanie „Podstawowe usługi o odnowa miejscowości na obszarach wiejskich” RPO Dolnośląskie Działanie 5.1. RPO Kujawsko-Pomorskie Działanie 5.1 RPO Lubelskie Działanie 8.1,8.2, 8.4 RPO Lubuskie Działanie 5.1 RPO Łódzkie Działanie III.2 RPO Małopolskie Działanie 7.1. RPO Mazowieckie Działanie 7.1 RPO Opolskie Działanie 6.1 RPO Podkarpackie Działanie 5.1 RPO Podlaskie Działanie 4.1 RPO Pomorskie Działanie 9.3 RPO Śląskie Działanie 6.1 RPO Świętokrzyskie Działanie 5.1, 6.4 RPO Warmińsko-Mazurskie - Działanie 7.1 RPO Wielkopolskie Działanie 5.1 RPO Zachodniopomorskie Działanie 5.2, 5.3, 5.4</p>
<p>Ścieżki rowerowe (budowa, przebudowa i modernizacja dróg dla rowerów).</p>	<p>Program Polska Wschodnia Działanie 2.1 RPO Dolnośląskie Działanie 3.4 RPO Kujawsko-Pomorskie Działanie 3.4 RPO Lubelskie Działanie 5.4 RPO Lubuskie Działanie 3.3 RPO Łódzkie Działanie III.1 RPO Małopolskie Działanie 4.5, Poddziałanie 6.1.5 RPO Mazowieckie Działanie 4.3 RPO Podkarpackie Działanie 5.4 RPO Podlaskie Poddziałanie 5.4 RPO Pomorskie Działanie 9.1. RPO Śląskie Działanie 4.5 RPO Świętokrzyskie Działanie 3.4 RPO Warmińsko-Mazurskie - Działanie 4.4 RPO Wielkopolskie Poddziałanie 3.3.1 RPO Zachodniopomorskie Działanie 2.1, 2.2, 2.3, 2.4</p>
<p>Transport miejski (budowa, przebudowa, rozbudowa i modernizacja infrastruktury transportu publicznego, np. sieci tramwajowych, zajezdni, zintegrowanych centrów przesiadkowych; zakup niskoemisyjnego taboru dla transportu publicznego; budowa systemów zarządzania i organizacji ruchu).</p>	<p>Program Infrastruktura i Środowisko Działanie 6.1 Program Polska Wschodnia Działanie 2.1 RPO Dolnośląskie Działanie 3.4 RPO Kujawsko-Pomorskie Działanie 3.4 RPO Lubelskie Działanie 5.4 RPO Lubuskie Działanie 3.3 RPO Łódzkie Działanie III.1 RPO Małopolskie Działanie 4.5 RPO Mazowieckie Działanie 4.3 RPO Opolskie Działanie 3.1 RPO Podkarpackie Działanie 5.4 RPO Podlaskie Poddziałanie 5.4 RPO Pomorskie Poddziałanie 9.1 RPO Śląskie Działanie 4.5 RPO Świętokrzyskie Działanie 3.4 RPO Warmińsko-Mazurskie - Działanie 4.4 RPO Wielkopolskie Poddziałanie 3.3.1 RPO Zachodniopomorskie Działanie 2.1, 2.2, 2.3, 2.4</p>
<p>Infrastruktura kolejowa (budowa, rozbudowa, modernizacja sieci kolejowej; budowa, modernizacja, rewitalizacja kolejowej infrastruktury dworcowej i przystanków; zakup i modernizacja jednostek taboru kolejowego dla regionalnych przewozów pasażerskich).</p>	<p>Program Infrastruktura i Środowisko Działanie 5.1,5.2 RPO Dolnośląskie Działanie 5.2. RPO Kujawsko-Pomorskie Działanie 5.3 RPO Lubelskie Działanie 8.3 RPO Lubuskie Działanie 5.2 RPO Łódzkie Działanie III.4 RPO Małopolskie Działanie 7.2 RPO Mazowieckie Działanie 7.2 RPO Opolskie Działanie 6.2 RPO Podkarpackie Działanie 5.3 RPO Podlaskie Działanie 4.2 RPO Pomorskie Poddziałanie 9.2 RPO Śląskie Działanie 6.2 RPO Świętokrzyskie Działanie 6.2, RPO Warmińsko-Mazurskie - Działanie 7.2 RPO Wielkopolskie Działanie 5.2 RPO Zachodniopomorskie Działanie 5.5, 5.6</p>

<p>Infrastruktura zapobiegająca katastrofom i klęskom żywiołowym (budowle i urządzenia służące małej retencji; budowle, urządzenia, systemy i sprzęt do ochrony przed powodzią; sprzęt i pojazdy do ochrony przeciwpożarowej; sprzęt i pojazdy do prowadzenia akcji ratowniczych i usuwania skutków katastrof).</p>	<p>Program Infrastruktura i Środowisko Działanie 2.1 RPO Dolnośląskie Działanie 4.5. RPO Kujawsko-Pomorskie Działanie 4.1 RPO Lubelskie Działanie 6.1,6.2 RPO Lubuskie Działanie 4.1 RPO Łódzkie Działanie V.1 RPO Małopolskie Działanie 5.1 RPO Mazowieckie Działanie 5.1 RPO Opolskie Działanie 4.1, Działanie 4.2 RPO Podkarpackie Działanie 4.1 RPO Podlaskie Działanie 6.3 RPO Pomorskie Działanie 11.1 RPO Śląskie Działanie 5.5 RPO Świętokrzyskie Działanie 4.1 RPO Warmińsko-Mazurskie Działanie 5.4 RPO Wielkopolskie Działanie 4.1 RPO Zachodniopomorskie Działanie 3.3, 3.4</p>
--	---

2. Infrastruktura społeczna, ochrony zdrowia, edukacyjna oraz inwestycje w zakresie rewitalizacji i termomodernizacji

Obszar wsparcia (w nawiasie podano przykłady przedsięwzięć, które mogą otrzymać wsparcie)	Program Operacyjny i Działanie w ramach tego Programu
<p>Infrastruktura dla edukacji przedszkolnej (budowa, przebudowa, rozbudowa, nadbudowa istniejących obiektów przedszkolnych).</p>	<p>RPO Dolnośląskie Działanie 7.1. RPO Kujawsko-Pomorskie Poddziałanie 6.3.1 RPO Lubelskie Działanie 13.5 RPO Lubuskie Działanie 9.3 RPO Łódzkie Poddziałanie VII.4.2 RPO Podkarpackie Poddziałanie 6.4.1 RPO Podlaskie Poddziałanie 8.2.1, 8.2.2 RPO Śląskie – Działanie 12.1 RPO Świętokrzyskie Działanie 7.4 RPO Warmińsko-Mazurskie – Poddziałanie 9.3.5 RPO Wielkopolskie Poddziałanie 9.3.1, 9.3.4</p>
<p>Infrastruktura dla edukacji szkolnej (budowa, przebudowa, rozbudowa, nadbudowa infrastruktury edukacyjnej w szkołach podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych prowadzących kształcenie ogólne).</p>	<p>RPO Dolnośląskie Działanie 7.1., 7.2 RPO Lubelskie Działanie 13.7 RPO Lubuskie Działanie 9.3 RPO Łódzkie Poddziałanie VII.4.3 RPO Podkarpackie Poddziałanie 6.4.3 RPO Świętokrzyskie Działanie 7.4 RPO Warmińsko-Mazurskie Poddziałanie 9.3.4 RPO Wielkopolskie Poddziałanie 9.3.3, 9.3.4 RPO Zachodniopomorskie Działanie 9.4,9.5</p>
<p>Infrastruktura dla edukacji zawodowej (budowa, przebudowa, rozbudowa, nadbudowa infrastruktury edukacyjnej szkolnictwa zawodowego).</p>	<p>RPO Dolnośląskie Działanie 7.2. RPO Kujawsko-Pomorskie Poddziałanie 6.3.2 RPO Lubelskie Działanie 13.6 RPO Lubuskie Działanie 9.3 RPO Łódzkie Poddziałanie VII.4.1 RPO Opolskie Działanie 10.4 RPO Podkarpackie Poddziałanie 6.4.2 RPO Podlaskie Poddziałanie 8.2.1, 8.2.2 RPO Pomorskie Działanie 4.1, 4.2 RPO Śląskie Działanie 12.2 RPO Świętokrzyskie Działanie 6.6, 7.4 RPO Warmińsko-Mazurskie Poddziałanie 9.3.1 RPO Wielkopolskie Poddziałanie 9.3.2, 9.3.4 RPO Zachodniopomorskie Działanie 9.8, 9.9</p>

<p>Infrastruktura ochrony zdrowia (budowa, przebudowa, rozbudowa, i wyposażenie infrastruktury ochrony zdrowia).</p>	<p>RPO Dolnośląskie Działanie 6.2 RPO Kujawsko-Pomorskie Poddziałanie 6.1.1 RPO Lubelskie Działanie 13.1 RPO Lubuskie Działanie 9.1 RPO Łódzkie Działanie VII.2 RPO Małopolskie – Działanie 12.1 RPO Mazowieckie Działanie 6.1 RPO Opolskie Poddziałanie 10.1.1 RPO Podkarpackie – Poddziałanie 6.2.1 RPO Podlaskie Poddziałanie 8.4.1 RPO Pomorskie Działanie 7.1 RPO Śląskie – Działanie 10.1 RPO Świętokrzyskie Działanie 7.3 RPO Warmińsko-Mazurskie Działanie 9.1 RPO Wielkopolskie Poddziałanie 9.1.1 RPO Zachodniopomorskie Działanie 9.1</p>
<p>Infrastruktura socjalna (rozwój mieszkalnictwa socjalnego, wspomaganego i chronionego ; rozwój infrastruktury usług społecznych).</p>	<p>RPO Dolnośląskie Działanie 6.1. RPO Kujawsko-Pomorskie Poddziałanie 6.1.2. RPO Lubelskie Działanie 13.2 RPO Lubuskie Działanie 9.1 RPO Łódzkie Działanie VII.3 RPO Opolskie Poddziałanie 10.1.2 RPO Podkarpackie Poddziałanie 6.2.2 RPO Podlaskie Działanie 8.4.2 RPO Śląskie Działanie 10.2, RPO Świętokrzyskie Działanie 7.3 RPO Warmińsko-Mazurskie Działanie 9.2 RPO Wielkopolskie Poddziałanie 9.1.2 RPO Zachodniopomorskie Działanie 9.2</p>
<p>Rewitalizacja obszarów zdegradowanych (przebudowa i adaptacja zdegradowanych obiektów; zagospodarowanie/ uporządkowanie zdegradowanych przestrzeni).</p>	<p>RPO Dolnośląskie Działanie 6.3. RPO Kujawsko-Pomorskie Działanie 6.2 RPO Lubelskie Działanie 13.3; Działanie 13.4 RPO Lubuskie Działanie 9.2 RPO Łódzkie Działanie VI.3 RPO Małopolskie Działanie 11.1, 11.2,11.3,11.4 RPO Mazowieckie Działanie 6.2 RPO Opolskie Działanie 10.2 RPO Podkarpackie Działanie 6.3 RPO Podlaskie Działanie 8.5 RPO Pomorskie Działanie 8.1, 8.2 RPO Śląskie Działanie 10.3,10.4 RPO Świętokrzyskie Działanie 6.5 RPO Warmińsko-Mazurskie Działanie 8.1 RPO Wielkopolskie Działanie 9.2 RPO Zachodniopomorskie Działanie 9.3</p>
<p>Termomodernizacja (ocieplenie obiektu; wymiana okien, drzwi zewnętrznych oraz oświetlenia na energooszczędne; przebudowa systemów grzewczych, systemów wentylacji i klimatyzacji; instalacja kogeneracji, w tym mikrogeneracji; instalacja OZE w modernizowanych energetycznie budynkach).</p>	<p>Program Infrastruktura i Środowisko Działanie 1.3, 1.7.1 RPO Dolnośląskie Działanie 3.3. RPO Kujawsko-Pomorskie Działanie 3.3 RPO Lubelskie Działanie 5.2, 5.3 RPO Lubuskie Działanie 3.2 RPO Łódzkie Działanie IV.2 RPO Małopolskie Działanie 4.3, 4.4 RPO Mazowieckie Działanie 4.2 RPO Opolskie Działanie 3.2 RPO Podkarpackie Działanie 3.2 RPO Podlaskie Działanie 5.3 RPO Pomorskie Działanie 10.1, 10.2 RPO Śląskie Działanie 4.3 RPO Świętokrzyskie Działanie 3.3, 6.1 RPO Warmińsko-Mazurskie Działanie 4.3 RPO Wielkopolskie Działanie 3.2 RPO Zachodniopomorskie Działanie 2.5, 2.6, 2.7, 2.8</p>
<p>Kształtowanie przestrzeni publicznej (inwestycje w zakresie kształtowania przestrzeni publicznej zgodnie z wymaganiami ładu przestrzennego).</p>	<p>Program Infrastruktura i Środowisko, Działanie 2.5 PROW Działanie „Podstawowe usługi i odnowa miejscowości na obszarach wiejskich”</p>

3. Infrastruktura ochrony środowiska i infrastruktura turystyczna

Obszar wsparcia (w nawiasie podano przykłady przedsięwzięć, które mogą otrzymać wsparcie)	Program Operacyjny i Działanie w ramach tego Programu
<p>Ochrona, promocja walorów środowiskowych (ochrona ekosystemów, siedlisk i gatunków roślin, zwierząt i grzybów; ochrona różnorodności biologicznej; opracowywanie dokumentów planistycznych dla form ochrony przyrody, inwentaryzacja i waloryzacja przyrodnicza gmin; rozwój ośrodków edukacji ekologicznej).</p>	<p>Program Infrastruktura i Środowisko 1.5 Działanie 1.7., 2.1, 2.4; Program Rybactwo i Morze Środek Akwakultura świadcząca usługi Środowiskowe; Środek Ochrona i odbudowa morskiej różnorodności biologicznej i ekosystemów morskich oraz systemy rekompensat w ramach zrównoważonej działalności połowowej RPO Dolnośląskie Działanie 4.4 RPO Kujawsko-Pomorskie Działanie 4.5, 4.6 RPO Lubelskie – Działanie 7.2,7.3, 7.5 RPO Lubuskie Działanie 4.5 RPO Łódzkie Działanie V.4 RPO Opolskie Działanie 5.1 RPO Małopolskie Działanie 6.2. RPO Mazowieckie Działanie 5.4 RPO Podkarpackie Działanie 4.5 RPO Podlaskie Działanie 6.3 RPO Pomorskie Działanie 11.4 RPO Śląskie Działanie 5.4, RPO Świętokrzyskie Działanie 4.5, 6.3 RPO Warmińsko-Mazurskie Działanie 5.3, 6.2 RPO Wielkopolskie Działanie 4.5 RPO Zachodniopomorskie Działanie 4.3, 4.4,4.5, 4.6,4.7, 4.8</p>
<p>Infrastruktura turystyczna (inwestycje w zakresie ogólnodostępnej infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej; inwestycje ograniczające negatywne oddziaływanie ruchu turystycznego na środowisko).</p>	<p>RPO Dolnośląskie Działanie 4.3, 4.4 RPO Kujawsko-Pomorskie Działanie 4.4, 4.5 RPO Lubelskie Działanie 7.4 RPO Lubuskie Działanie 4.4 RPO Łódzkie Działanie VI.2 RPO Małopolskie Poddziałanie 6.1.4, 6.1.5,Działanie 6.3 RPO Mazowieckie Działanie 5.4 RPO Podkarpackie Działanie 6.1 RPO Podlaskie Działanie 6.3 RPO Pomorskie Działanie 8.4 RPO Śląskie Działanie 5.3, 5.4 RPO Świętokrzyskie Działanie 4.5 RPO Warmińsko-Mazurskie Działanie 6.2 RPO Wielkopolskie Działanie 4.4, 4.5 RPO Zachodniopomorskie Działanie 4.9</p>

4. Rozwój przedsiębiorczości, promocja gospodarcza oraz produkcja energii ze źródeł odnawialnych

Obszar wsparcia (w nawiasie podano przykłady przedsięwzięć, które mogą otrzymać wsparcie)	Program Operacyjny i Działanie w ramach tego Programu
<p>Przygotowanie terenów pod działalność inwestycyjną (prace studyjno-koncepcyjne; badania geotechniczne; kompleksowe wyposażenie w media; modernizacja wewnętrznej infrastruktury komunikacyjnej).</p>	<p>RPO Dolnośląskie Działanie 1.3.A. RPO Kujawsko-Pomorskie Poddziałanie 1.4.3 RPO Lubelskie Działanie 3.1, 3.8 RPO Lubuskie Działanie 1.3 RPO Łódzkie Poddziałanie II.1.1 RPO Małopolskie Działanie 3.1 RPO Mazowieckie Działanie 3.1 RPO Opolskie Działanie 2.2 RPO Podkarpackie Działanie 1.3 RPO Podlaskie Działanie 1.4 RPO Pomorskie Działanie 2.5 RPO Śląskie Działanie 3.1 RPO Świętokrzyskie Działanie 2.2 RPO Warmińsko-Mazurskie Poddziałanie 1.3.4 RPO Wielkopolskie Poddziałanie 1.3.3 RPO Zachodniopomorskie Działanie 1.10, 1.11, 1.12,1.13 Program Wiedza Edukacja Rozwój Działanie 2.18 (pkt.3)</p>

<p>Wsparcie procesu umiędzynarodowienia przedsiębiorstw (usługi doradcze w zakresie podejmowania i rozwijania działalności eksportowej; wsparcie udziału przedsiębiorców w międzynarodowych targach i wystawach; ułatwianie nawiązywania zagranicznych kontaktów gospodarczych).</p>	<p>Program Wiedza Edukacja Rozwój Działanie 4.2 RPO Dolnośląskie Działanie 1.4.C.; Działanie 1.4.D. RPO Kujawsko-Pomorskie Poddziałanie 1.5.2 RPO Lubelskie Działanie 3.6 RPO Lubuskie Działanie 1.4 RPO Łódzkie Poddziałanie II.2.2 RPO Małopolskie Działanie 3.2. RPO Mazowieckie Działanie 3.2 RPO Opolskie Działanie 2.4 RPO Podlaskie Działanie 1.4 RPO Pomorskie Działanie 2.5 RPO Świętokrzyskie Działanie 2.4 RPO Warmińsko-Mazurskie Poddziałanie 1.4.1 RPO Wielkopolskie Działanie 1.4 RPO Zachodniopomorskie Działanie 1.14</p>
<p>Wsparcie działalności instytucji otoczenia biznesu (dofinansowanie usług doradczych świadczonych na rzecz MŚP przez IOB; rozwój usług świadczonych przez IOB; dofinansowanie infrastruktury IOB).</p>	<p>Program Wiedza Edukacja Rozwój Działanie 4.1 RPO Dolnośląskie Działanie 1.3.B. RPO Kujawsko-Pomorskie Poddziałanie 1.4.2. RPO Lubelskie Działanie 3.4 RPO Lubuskie Działanie 1.2 RPO Łódzkie Poddziałanie II.1.2 RPO Małopolskie Działanie 3.2 RPO Mazowieckie Działanie 3.1 RPO Opolskie Działanie 2.3 RPO Podkarpackie Działanie 1.3 RPO Podlaskie Działanie 1.4 RPO Pomorskie Działanie 2.4 RPO Śląskie Działanie 1.3 RPO Świętokrzyskie Działanie 2.1 RPO Warmińsko-Mazurskie Działanie 1.3 RPO Wielkopolskie Działanie 1.3 RPO Zachodniopomorskie Działanie 1.16</p>
<p>Wsparcie tworzenia i działania grup operacyjnych na rzecz innowacji EPI w zakresie wydajnego i zrównoważonego rolnictwa</p>	<p>PROW Działanie "Współpraca w ramach grup EPI (grup operacyjnych na rzecz innowacji)"</p>
<p>Wsparcie na inwestycje związane z rozwojem, modernizacją i dostosowywaniem rolnictwa i leśnictwa</p>	<p>PROW Działanie "Inwestycje w środki trwałe"</p>
<p>Wsparcie na inwestycje związane z portami rybackimi, miejscami wylądunku, giełdami rybnymi i przystaniami</p>	<p>Program Rybactwo i Morze Środek Porty rybackie, miejsca wylądunku, giełdy rybne i przystanie</p>
<p>Inwestycje w targowiska lub obiekty budowlane przeznaczone na cele promocji lokalnych produktów</p>	<p>PROW Działanie „Podstawowe usługi i odnowa miejscowości na obszarach wiejskich”</p>
<p>Odnawialne źródła energii (wytwarzanie energii pochodzącej ze źródeł odnawialnych; podłączenie do sieci dystrybucyjnej/przesyłowej).</p>	<p>Program Rybactwo i Morze Środek Inwestycje produkcyjne w akwakulturę – zwiększanie efektywności energetycznej, odnawialne źródła energii RPO Dolnośląskie Działanie 3.1. RPO Kujawsko-Pomorskie Działanie 3.1 RPO Lubelskie Działanie 4.1 RPO Lubuskie Działanie 3.1 RPO Łódzkie Działanie IV.1 RPO Małopolskie Działanie 4.1 RPO Mazowieckie Działanie 4.1 RPO Opolskie Działanie 3.3 RPO Podkarpackie Działanie 3.1 RPO Podlaskie Działanie 5.1 RPO Pomorskie Działanie 10.3 RPO Śląskie Działanie 4.1 RPO Świętokrzyskie Działanie 3.1 RPO Warmińsko-Mazurskie Działanie 4.1 RPO Wielkopolskie Działanie 3.1 RPO Zachodniopomorskie Działanie 2.9,2.10</p>

5. Technologie informacyjne i komunikacyjne

Obszar wsparcia (w nawiasie podano przykłady przedsięwzięć, które mogą otrzymać wsparcie)	Program Operacyjny i Działanie w ramach tego Programu
<p>e-usługi publiczne (tworzenie lub rozwój e-usług publicznych; tworzenie lub rozwój publicznych zasobów geodezyjnych oraz informacji przestrzennej; tworzenie i cyfrowe udostępnianie informacji sektora publicznego).</p>	<p>Program Wiedza Edukacja Rozwój Działanie 2.18 RPO Dolnośląskie Działanie 2.1. RPO Kujawsko-Pomorskie Działanie 2.1, 2.2 RPO Lubelskie Działanie 2.1, 2.2 RPO Lubuskie Działanie 2.1 RPO Łódzkie Działanie VII.1 RPO Małopolskie Działanie 2.1 RPO Mazowieckie Działanie 2.1 RPO Opolskie Działanie 10.3 RPO Podkarpackie Działanie 2.1 RPO Podlaskie Działanie 8.1 RPO Śląskie Działanie 2.1 RPO Świętokrzyskie Działanie 7.1 RPO Warmińsko-Mazurskie Działanie 3.1,3.2, 3.3 RPO Wielkopolskie Działanie 2.1 RPO Zachodniopomorskie Działanie 9.10</p>

6. Bezrobocie, zatrudnienie i rynek pracy

Obszar wsparcia (w nawiasie podano przykłady przedsięwzięć, które mogą otrzymać wsparcie)	Program Operacyjny i Działanie w ramach tego Programu
<p>Wsparcie osób poszukujących pracy (instrumenty służące podnoszeniu, uzupełnieniu lub zmianie kwalifikacji zawodowych; instrumenty służące nabyciu doświadczenia zawodowego; pośrednictwo pracy; refundacja części kosztów zatrudnienia; refundacja kosztów dojazdu do pracy; zajęcia aktywizacyjne).</p>	<p>Program Wiedza Edukacja Rozwój Działanie 1.2, 1.3, 2.4 RPO Dolnośląskie Działanie 8.1, 8.2 RPO Kujawsko-Pomorskie Działanie 8.1, 8.2 RPO Lubelskie Działanie 9.1, 9.2 RPO Lubuskie Działanie 6.1, 6.2 RPO Łódzkie Działanie VIII.1, VIII.2 RPO Małopolskie Działanie 8.1, 8.2 RPO Mazowieckie Działanie 8.1, 8.2 RPO Opolskie Działanie 7.1, 7.2 RPO Podkarpackie Działanie 7.1, 7.2 RPO Podlaskie Działanie 2.1 RPO Pomorskie Działanie 5.1, 5.2 RPO Śląskie Działanie 7.1, 7.2 RPO Świętokrzyskie Działanie 10.1, 10.2, 10.3 RPO Warmińsko-Mazurskie Działanie 10.1, 10.2 RPO Wielkopolskie Działanie 6.1, 6.2 RPO Zachodniopomorskie Działanie 6.5</p>
<p>Wsparcie dla samozatrudnienia (usługi doradczo-szkoleniowe; dotacje i instrumenty finansowe na rozpoczęcie działalności gospodarczej; wsparcie pomostowe w pierwszym okresie po podjęciu działalności gospodarczej).</p>	<p>RPO Dolnośląskie Działanie 8.3 RPO Kujawsko-Pomorskie Działanie 8.3 RPO Lubelskie Działanie 9.3 RPO Lubuskie Działanie 6.3 RPO Łódzkie Działanie VIII.3 RPO Małopolskie Działanie 8.3 RPO Opolskie Działanie 7.3 RPO Podkarpackie Działanie 7.3 RPO Podlaskie Działanie 2.3 RPO Pomorskie Działanie 5.7 RPO Śląskie Działanie 7.3 RPO Świętokrzyskie Działanie 10.4 RPO Warmińsko-Mazurskie Działanie 10.3 RPO Wielkopolskie Działanie 6.3 RPO Zachodniopomorskie Działanie 6.4</p>

7. Włączenie społeczne i walka z ubóstwem

Obszar wsparcia (w nawiasie podano przykłady przedsięwzięć, które mogą otrzymać wsparcie)	Program Operacyjny i Działanie w ramach tego Programu
<p>Aktywna integracja osób zagrożonych wykluczeniem społecznym (zintegrowane oraz zindywidualizowane programy aktywnej integracji; programy reintegracji zawodowej i społecznej; programy na rzecz wsparcia zatrudnienia i rehabilitacji społecznej i zawodowej osób niepełnosprawnych).</p>	<p>Program Wiedza Edukacja Rozwój Działanie 2.5, 2.6, 2.7, 2.8, 2.9 RPO Dolnośląskie Działanie 9.1. RPO Kujawsko-Pomorskie Działanie 9.1, 9.2 RPO Lubelskie Działanie 11.1 RPO Lubuskie Działanie 7.1, 7.2, 7.3, 7.4 RPO Łódzkie Działanie IX.1 RPO Małopolskie Działanie 9.1 RPO Mazowieckie Działanie 9.1 RPO Opolskie Działanie 8.2 RPO Podkarpackie Działanie 8.1, 8.2 RPO Podlaskie Działanie 7.1. RPO Pomorskie Działanie 6.1 RPO Śląskie Działanie 9.1 RPO Świętokrzyskie Działanie 9.1 RPO Warmińsko-Mazurskie Działanie 11.1 RPO Wielkopolskie Działanie 7.1 RPO Zachodniopomorskie Działanie 7.1</p>
<p>Dostęp do usług dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym (usługi opiekuńcze i asystenckie; wsparcie rodziny i piecza zastępcza; mieszkania wspomagane; usługi opieki zdrowotnej).</p>	<p>Program Wiedza Edukacja Rozwój Działanie 2.5, 2.6, 2.7, 2.8, 2.9 RPO Dolnośląskie Działanie 9.2, 9.3 RPO Kujawsko-Pomorskie Działanie 9.1, 9.3 RPO Lubelskie Działanie 11.2 RPO Lubuskie Działanie 7.5 RPO Łódzkie Działanie IX.2 RPO Małopolskie Działanie 9.2 RPO Mazowieckie Działanie 9.2 RPO Opolskie Działanie 8.1, RPO Podkarpackie – Działanie 8.3, 8.4 RPO Podlaskie Działanie 7.2. RPO Pomorskie Działanie 6.2 RPO Śląskie Działanie 9.2, RPO Świętokrzyskie Działanie 9.2 RPO Warmińsko-Mazurskie Działanie 11.2 RPO Wielkopolskie Działanie 7.2 RPO Zachodniopomorskie Działanie 7.6</p>

8. Jakość kształcenia oraz opieki nad dziećmi do lat 3

Obszar wsparcia (w nawiasie podano przykłady przedsięwzięć, które mogą otrzymać wsparcie)	Program Operacyjny i Działanie w ramach tego Programu
<p>Edukacja przedszkolna (tworzenie nowych miejsc wychowania przedszkolnego; wsparcie istniejących przedszkoli w zakresie wygenerowania dodatkowych miejsc przedszkolnych; rozszerzenie oferty ośrodków wychowania przedszkolnego o dodatkowe zajęcia).</p>	<p>RPO Dolnośląskie Działanie 10.1 RPO Kujawsko-Pomorskie Poddziałanie 10.1.1., 10.2.1 RPO Lubelskie Działanie 12.1 RPO Lubuskie Działanie 8.1 RPO Łódzkie Poddziałanie XI.1.1 RPO Małopolskie Poddziałanie 10.1.1, 10.1.2 RPO Mazowieckie Poddziałanie 10.1.4 RPO Opolskie, Poddziałanie 9.1.3, 9.1.4 RPO Podkarpackie Działanie 9.1 RPO Podlaskie Poddziałanie 3.1.1 RPO Pomorskie Działanie 3.1 RPO Śląskie Poddziałanie 11.1.1, 11.1.2, 11.1.3 RPO Świętokrzyskie Działanie 8.3.1 RPO Warmińsko-Mazurskie Działanie 2.1 RPO Wielkopolskie Poddziałanie 8.1.1 RPO Zachodniopomorskie Działanie 8.1, 8.5</p>

<p>Edukacja podstawowa, gimnazjalna i ponadgimnazjalna o charakterze ogólnym (kształcenie kompetencji kluczowych uczniów - nauki ścisłe, w tym: ICT, matematyczno-przyrodnicze, języki obce oraz postaw/umiejętności niezbędnych na rynku pracy (kreatywności, innowacyjności, pracy zespołowej); zapewnienie indywidualnego podejścia do uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych; wyposażenie pracowni matematyczno-przyrodniczych).</p>	<p>Program Wiedza Edukacja Rozwój Działanie 2.10, 2.13 RPO Dolnośląskie Działanie 10.2 RPO Kujawsko-Pomorskie Poddziałanie 10.1.2, 10.2.2 RPO Lubelskie Działanie 12.2 RPO Lubuskie Działanie 8.2 RPO Łódzkie Poddziałanie XI.1.2 RPO Małopolskie Poddziałanie 10.1.3, 10.1.4 RPO Mazowieckie Poddziałanie 10.1.1, 10.1.2 RPO Opolskie Poddziałanie 9.1.1, 9.1.2 RPO Podkarpackie Działanie 9.2 RPO Podlaskie Działanie 3.1.2 RPO Pomorskie Działanie 3.2 RPO Śląskie Poddziałanie 11.1.4, RPO Świętokrzyskie Działanie 8.3.2, 8.3.3, 8.3.4, 8.3.6 RPO Warmińsko-Mazurskie Działanie 2.2 RPO Wielkopolskie Poddziałanie 8.1.2, 8.1.2, 8.1.3 RPO Zachodniopomorskie Działanie 8.2, 8.3, 8.4, 8.5</p>
<p>Kształcenie zawodowe (staże i praktyki zawodowe; dualne formy kształcenia; upowszechnianie nowoczesnego nauczania; zwiększanie kompetencji kluczowych niezbędnych na rynku pracy; doradztwo zawodowe; doposażenie szkół i placówek kształcenia zawodowego w nowoczesny sprzęt i materiały dydaktyczne; doskonalenie umiejętności nauczycieli i instruktorów praktycznej nauki zawodu).</p>	<p>Program Wiedza Edukacja Rozwój Działanie 2.10, 2.13, 2.15 Program Rybactwo i Morze Środek Propagowanie kapitału ludzkiego, tworzenie miejsc pracy i dialog społeczny RPO Dolnośląskie Działanie 10.4 RPO Kujawsko-Pomorskie Poddziałanie 10.1.3, 10.2.3 RPO Lubelskie Działanie 12.4 RPO Lubuskie Działanie 8.3, 8.4 RPO Łódzkie Działanie XI.3 RPO Małopolskie Działanie 10.2 RPO Mazowieckie Działanie 10.3 RPO Opolskie Działanie 9.2 RPO Podkarpackie Działanie 9.4 RPO Podlaskie Działanie 3.3 RPO Pomorskie Działanie 3.3 RPO Śląskie Działanie 11.2, 11.3 RPO Świętokrzyskie Działanie 8.5 RPO Warmińsko-Mazurskie Działanie 2.4 RPO Wielkopolskie Działanie 8.3 RPO Zachodniopomorskie Działanie 8.6, 8.7, 8.8, 8.9</p>
<p>Edukacja dorosłych (programy wsparcie osób dorosłych w podnoszeniu poziomu kompetencji i umiejętności zawodowych w ramach kursów i szkoleń zawodowych).</p>	<p>Program Wiedza Edukacja Rozwój Działanie 2.14 RPO Dolnośląskie Działanie 10.3 RPO Kujawsko-Pomorskie Działanie 10.4 RPO Lubelskie Działanie 12.3 RPO Lubuskie Działanie 8.3, 8.5 RPO Łódzkie Działanie XI.2 RPO Małopolskie Poddziałanie 10.2.4, Działanie 10.3 RPO Mazowieckie Działanie 10.2 RPO Opolskie Działanie 9.3 RPO Podkarpackie Działanie 9.3, 9.5 RPO Podlaskie Działanie 3.2 RPO Pomorskie Działanie 5.5 RPO Śląskie Działanie 11.3, 11.4 RPO Świętokrzyskie Działanie 8.4 RPO Warmińsko-Mazurskie Działanie 2.3 RPO Wielkopolskie Działanie 8.2 RPO Zachodniopomorskie Działanie 8.6, 8.7, 8.8, 8.9</p>
<p>Opieka nad dziećmi do lat 3 (tworzenie nowych żłobków oraz klubów dziecięcych; tworzenie nowych miejsc opieki; wsparcie usług świadczonych przez dziennego opiekuna oraz nianie; pokrycie kosztów związanych z opieką nad dziećmi do lat 3).</p>	<p>Program Wiedza Edukacja Rozwój Działanie 2.1. RPO Dolnośląskie Działanie 8.4 RPO Kujawsko-Pomorskie Działanie 8.4 RPO Lubelskie Działanie 9.4 RPO Lubuskie Działanie 6.4 RPO Łódzkie Działanie X.1 RPO Opolskie Działanie 7.6 RPO Małopolskie Działanie 8.5 RPO Mazowieckie Działanie 8.3 RPO Podkarpackie Działanie 7.4 RPO Podlaskie Działanie 2.2 RPO Pomorskie Działanie 5.3 RPO Śląskie Działanie 8.1 RPO Świętokrzyskie Działanie 8.1 RPO Warmińsko-Mazurskie Działanie 10.4 RPO Wielkopolskie Działanie 6.4 RPO Zachodniopomorskie Działanie 6.6, 6.7</p>

9. Kultura i ochrona zabytków

Obszar wsparcia (w nawiasie podano przykłady przedsięwzięć, które mogą otrzymać wsparcie)	Program Operacyjny i Działanie w ramach tego Programu
<p>Ochrona, promocja kultury i dziedzictwa kulturowego (restauracja i konserwacja obiektów zabytkowych; przebudowa obiektów instytucji kultury oraz zakup wyposażenia; konserwacja zabytków ruchomych i materiałów archiwalnych; projekty informacyjno-promocyjne walorów środowiskowych i kulturowych regionu; organizacja imprez kulturalnych).</p>	<p>Program Infrastruktura i Środowisko Działanie 8.1 PROW Działanie „Podstawowe usługi i odnowa miejscowości na obszarach wiejskich” RPO Dolnośląskie Działanie 4.3 RPO Kujawsko-Pomorskie Działanie 4.4 RPO Lubelskie Działanie 7.1 RPO Lubuskie Działanie 4.4 RPO Łódzkie Działanie VI.1 RPO Małopolskie Poddziałanie 6.1.1, 6.1.2, 6.1.3 RPO Mazowieckie Działanie 5.3 RPO Opolskie Działanie 5.3 RPO Podkarpackie Działanie 4.4 RPO Podlaskie Działanie 8.3 RPO Pomorskie Działanie 8.3 RPO Śląskie Działanie 5.3, RPO Świętokrzyskie Działanie 4.4 RPO Warmińsko-Mazurskie Działanie 6.1 RPO Wielkopolskie Działanie 4.4 RPO Zachodniopomorskie Działanie 4.1, 4.2</p>

10. Programy ochrony zdrowia

Obszar wsparcia (w nawiasie podano przykłady przedsięwzięć, które mogą otrzymać wsparcie)	Program Operacyjny i Działanie w ramach tego Programu
<p>Programy prozdrowotne (profilaktyka zdrowotna w zakresie chorób stanowiących przyczynę dezaktywacji zawodowej; edukacja zdrowotna; eliminowanie zdrowotnych czynników ryzyka w miejscu pracy; programy zdrowotne z uwzględnieniem działań rehabilitacji medycznej).</p>	<p>Program Wiedza Edukacja Rozwój Działanie 5.2 RPO Dolnośląskie Działanie 8.7 RPO Kujawsko-Pomorskie Działanie 8.6 RPO Lubelskie Działanie 10.3 RPO Lubuskie Działanie 6.7 RPO Łódzkie Działanie X.3 RPO Małopolskie Poddziałanie 8.6.2, RPO Podkarpackie Działanie 7.6 RPO Podlaskie Działanie 2.5 RPO Pomorskie Działanie 5.4 RPO Śląskie Działanie 8.3, RPO Świętokrzyskie Działanie 8.2 RPO Warmińsko-Mazurskie Działanie 10.7 RPO Wielkopolskie Działanie 6.6 RPO Zachodniopomorskie Działanie 6.8, 7.7</p>

11. Inne

Obszar wsparcia (w nawiasie podano przykłady przedsięwzięć, które mogą otrzymać wsparcie)	Program Operacyjny i Działanie w ramach tego Programu
<p>Wysokiej jakości usługi administracyjne (wdrażanie rozwiązań poprawiających efektywność zarządzania usługami; organizacja i przeprowadzenie specjalistycznych szkoleń dla pracowników).</p>	<p>Program Wiedza Edukacja Rozwój Działanie 2.18, 2.19</p>
<p>Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność</p>	<p>PROW Działanie „Wsparcie dla rozwoju lokalnego w ramach inicjatywy LEADER” Program Rybactwo i Morze Środek Wsparcie przygotowawcze; Środek Realizacja lokalnych strategii rozwoju kierowanych przez społeczność; Środek Działania z zakresu współpracy RPO Kujawsko-Pomorskie Działanie 7.1 RPO Podlaskie Działanie 8.6 RPO Śląskie Poddziałanie 9.2.4</p>
<p>Scalanie gruntów</p>	<p>PROW Działanie „Inwestycje w środki trwałe”</p>

Rozdział 4

JAK SKUTECZNIE PRZYGOTOWAĆ I ZREALIZOWAĆ PROJEKT FINANSOWANY ZE ŚRODKÓW UE?

Proces pozyskania i zarządzania projektami finansowanymi z funduszy europejskich, które są dostępne w Polsce od ponad 10 lat, pomimo zmieniających się m.in. rozporządzeń unijnych, programów operacyjnych, wytycznych, czy krajowych przepisów prawnych, jest stale podobny.

Celem niniejszego rozdziału jest syntetyczne przedstawienie (dla wielu czytelników: przypomnienie) etapów, które determinują powołanie projektu: od przygotowania poprzez podpisanie umowy o dofinansowanie, realizację działań, rozliczenia finansowe i rzeczowe, osiągnięcia wskaźników, działania informacyjno-promocyjne projektu, aż do zachowania trwałości projektu.

1. ANALIZA STRATEGICZNA PROJEKTU

Decyzja o realizacji jakiegokolwiek projektu – niezależnie od jego źródeł finansowania – powinna być poprzedzona analizą strategiczną, która pomoże nam odpowiedzieć na pytanie czy warto realizować projekt. Analizę należy rozpocząć od określenia problemu bądź problemów, które są punktem wyjścia do sformułowania każdego projektu. Przydatne będą m.in. takie pytania jak: Dlaczego chcemy realizować ten projekt? Po co on jest nam potrzebny? Co się zmieni dzięki niemu? W jaki sposób jego realizacja wpłynie na mieszkańców, społeczność lokalną, regionalną bądź krajową? Jakie są alternatywne rozwiązania dla zidentyfikowanego przez nas problemu?

Analizę strategiczną warto przeprowadzić z udziałem zespołu, który będzie dany projekt realizować. Bardzo ważne, żeby w taką analizę zostały włączone osoby decyzyjne wraz z podległymi jednostkami, a także odbiorcy projektu w postaci poszczególnych organizacji lub osób, których będzie dotyczyć realizacja projektu. Przeprowadzenie analizy w szerszym gronie pozwoli na uniknięcie ryzyk, dobranie odpowiednich działań i wyznaczenie adekwatnych celów projektu.

Nie należy zapominać o tym, żeby projekt wpisywał się w długookresową strategię (naszej gminy, kilku gmin, powiatu). Skupianie się na pojedynczych, nawet najbardziej potrzebnych, projektach bez spojrzenia na całość obszaru, na którym działamy, może prowadzić do działań niespójnych i w efekcie do rozpraszania środków publicznych.

Rozważając ubieganie się o środki europejskie dla sfinansowania naszego projektu warto rozważyć także:

- czy cele mojej wspólnoty samorządowej są zgodne z celami jakie określiła Unia i zapisanymi w programach operacyjnych?
a co za tym idzie:
- czy spełniając warunki jakie zostaną określone w ogłoszeniach konkursowych będę działał zgodnie z interesem swojej wspólnoty? (szczególnie, że będę musiał wyłożyć swoje środki, zazwyczaj w znaczącej wysokości).

Powinniśmy zdiagnozować, jaki wpływ na obszar oddziaływania będzie miał nasz projekt, żeby trafnie opisać później w dokumentach konkursowych odbiorców bezpośrednich, pośrednich czy pozostałych interesariuszy. Warto zastanowić się (z badać), w jaki sposób projekt wpłynie w przyszłości na beneficjenta i jego usługi, mieszkańców, organizacje czy inne podmioty.

Dobrym narzędziem w procesie przygotowywania projektu może być analiza SWOT, która pozwoli określić silne i słabe strony (uwarunkowania wewnętrzne) oraz szanse i zagrożenia planowanego projektu (uwarunkowania zewnętrzne). Wskazanie silnych i słabych stron projektu pozwoli nam na określenie elementów wyróżniających projekt wśród innych podobnych projektów oraz pozwoli określić niedoskonałości naszego projektu. Słabe strony mogą być wskazówką, co należy poprawić w organizacji naszej jednostki bądź samym projekcie. Szanse i zagrożenia pozwolą nam na określenie w jaki sposób realizacja projektu wpłynie na otoczenie, zarówno te najbliższe, jak i te dalsze.

Musimy też zastanowić się czy dany projekt będziemy realizować samodzielnie, czy też w grupie podmiotów. Projekt może być realizowany przez różne podmioty wnoszące do projektu swoje zasoby ludzkie, organizacyjne, techniczne bądź finansowe, realizujące wspólny projekt partnerski. Szczególnie w projektach o kluczowym znaczeniu dla naszego obszaru powinniśmy starać się o pozyskanie partnerów, którzy przyczynią się do lepszego osiągnięcia celów projektu.

Wybór partnera spoza sektora finansów publicznych należy przeprowadzić z zachowaniem zasady przejrzystości i równego traktowania podmiotów zgodnie z art. 33 ustawy z dnia 11 lipca 2014 r. o zasadach realizacji programów w zakresie polityki spójności finansowanych w perspektywie finansowej 2014–2020 (Dz.U. 2014 poz. 1146). Wybór partnera powinien być dokonany przed złożeniem wniosku o dofinansowanie. Przy wyborze jesteśmy zobowiązani do:

1. ogłoszenia otwartego naboru partnerów na swojej stronie internetowej wskazując na co najmniej 21-dniowy termin zgłoszenia partnerów;

2. uwzględnienia przy wyborze partnera: zgodności działania potencjalnego partnera z celami partnerstwa, deklarowanego wkładu potencjalnego partnera w realizację partnerstwa, doświadczenia w realizacji projektów o podobnym charakterze;
3. podania do publicznej wiadomości na swojej stronie internetowej informacji o podmiotach wybranych do pełnienia funkcji partnera.

Porozumienie oraz umowa o partnerstwie powinny określać w szczególności:

1. przedmiot porozumienia albo umowy;
2. prawa i obowiązki partnerów;
3. zakres i formę udziału poszczególnych partnerów w projekcie;
4. partnera wiodącego uprawnionego do reprezentowania pozostałych partnerów projektu;
5. sposób przekazywania dofinansowania na pokrycie kosztów ponoszonych przez poszczególnych partnerów projektu, umożliwiającą określenie kwoty dofinansowania udzielonego każdemu z partnerów;
6. sposób postępowania w przypadku naruszenia lub niewywiązania się stron z porozumienia lub umowy.

Stroną porozumienia oraz umowy o partnerstwie nie może być podmiot wykluczony z możliwości otrzymania dofinansowania. Należałoby zamieścić taką informację już na etapie ogłoszenia o naborze partnera.

Dodatkowe warunki dotyczące partnerów może określać również program operacyjny, uszczegółowienie bądź wytyczne dotyczące kwalifikowalności wydatków. Szczegółowe dodatkowe informacje dotyczące wyboru partnera będą określone w dokumentacji konkursowej.

2. EFEKTYWNOŚĆ PROJEKTU.

Bardzo ważne jest to, żeby upewnić się, że efekty projektu będą wyższe niż koszty jego realizacji. Należy przy tym pamiętać, że trudno jest oszacować efektywność w przypadku projektów związanych np. ze zdrowiem, innowacyjnością czy ekologią.

Zawsze jednak można i należy zadać sobie następujące pytania: jaki będzie efekt ekonomiczny i finansowy realizacji projektu? Skąd weźmiemy środki finansowe na wkład własny, a następnie na utrzymanie projektu w kolejnych latach? Czy korzyści z realizacji projektu będą warte zaangażowanego kapitału własnego bądź kolejnych obciążeń kredytowych? Czy realizacja projektu nie spowoduje konieczności rezygnacji z rozpoczętych już inwestycji/projektów w całości bądź jakiejś części? Co w sytuacji, w której wystąpią dodatkowe koszty realizacji projektu – czy będziemy w stanie je sfinansować?

Po przeprowadzeniu analizy efektów i kosztów można podjąć decyzję czy dany projekt realizować, bądź z których działań zrezygnować. Warto w tym momencie rozważyć różne warianty realizacji projektu i zdecydować, w jakim zakresie projekt ma być realizowany.

Możemy również przeprowadzić ocenę efektywności projektu za pomocą metod:

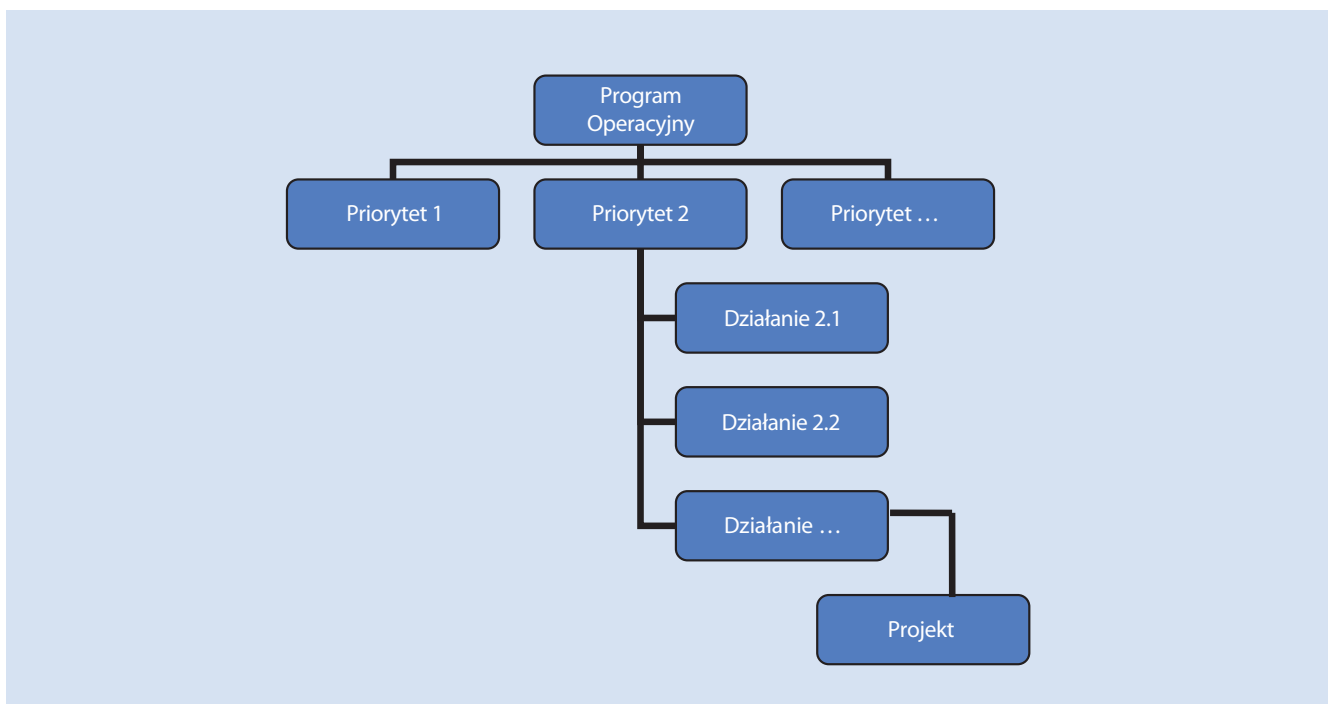
- CBA (Cost Benefit Analysis), celem jest tu dobór optymalnej alokacji zasobów;
- CEA (Cost Effectiveness Analysis), gdzie bada się relacje kosztów w ujęciu pieniężnym do korzyści wyrażonych w różnych jednostkach np. projekt szkoleniowy jako pełna wartość w stosunku do kosztu na jednego szkolonego uczestnika.

W literaturze dotyczącej zarządzania projektami europejskimi możemy znaleźć szereg pomocnych instrumentów. Jedną z podstawowych pozycji w tym zakresie jest „Podręcznik – zarządzanie cyklem projektu” przygotowany przez Komisję Europejską, w którym opisane jest sześć następujących po sobie faz bądź etapów: diagnoza, identyfikacja, przygotowanie, akceptacja, wdrożenie oraz ocena. Zachęcamy do zapoznania się z tym podręcznikiem⁵.

3. ANALIZA DOKUMENTACJI KONKURSOWEJ

Mając już przygotowaną wstępną propozycję projektu, jego cele oraz plan jego realizacji, musimy wybrać źródło jego finansowania. Będzie to zapewne jeden z programów regionalnych bądź krajowych, które zwykle składają się z osi priorytetowych (lub priorytetów), działań bądź poddziałań. W celu ustalenia do którego konkursu możemy złożyć wniosek o dofinansowanie musimy znaleźć działanie lub poddziałanie, którego cel odpowiada celowi naszego projektu. Informacje te znajdziemy w dokumencie Program Operacyjny bądź w Szczegółowym opisie priorytetów.

⁵ Podręcznik wydany przez Ministerstwo Gospodarki i Pracy w 2004 r. jako adaptacja podręcznika EuropeAid, zob. www.wup.kielce.pl/pokl/files/podr_zarz_cykl_proj.pdf

Nasz projekt musi odpowiadać na ogłoszony konkurs, trzeba zatem monitorować terminy, żeby wiedzieć kiedy musimy przygotować poszczególne dokumenty czy analizy.

Po znalezieniu programu operacyjnego oraz działania, z którego chcemy pozyskać fundusze europejskie, należy dokonać weryfikacji propozycji pod kątem jego zapisów. Przede wszystkim sprawdzamy, czy to chcemy zrobić w ramach projektu spełni kryteria formalne i merytoryczne. Powyższa analiza w zależności od dostępnych konkursów i jego warunków powinna ulegać modyfikacji i uszczegółowieniu.

Jeśli przeanalizowanie licznych i obszernych dokumentów programowych wydaje się nam zbyt skomplikowane, możemy zwrócić się o pomoc do specjalistów, którzy wskażą nam źródła najlepiej odpowiadające naszym potrzebom. Konsultacji można zasięgnąć np. w punktach informacyjnych instytucji ogłaszających konkurs (regionalnych bądź krajowych).

W niektórych przypadkach JST mogą zdecydować się na skorzystanie z usług firm konsultingowo-doradczych bądź osób fizycznych, które specjalizują się w pozyskiwaniu funduszy europejskich. Wybierając taki podmiot warto przeanalizować jego doświadczenie, ilość pozyskanych środków oraz rodzaje projektów, na które do tej pory dana firma pomogła pozyskać dofinansowanie. Przy korzystaniu z usług takich podmiotów należy pamiętać, że konsultant sam – bez naszego udziału – nie stworzy dobrego projektu. Należy też zwrócić uwagę, by projekt który chcemy złożyć odpowiadał na nasze potrzeby, a nie na kryteria, które są wyżej punktowane.

W tym momencie trzeba podjąć decyzję odnośnie aplikowania o środki unijne i rozpocząć przygotowanie materiałów dotyczących projektu. Na tym etapie może być konieczne rozpoczęcie procedury wyboru wykonawcy projektu zgodnie z rozeznaniem rynkowym bądź zapisami ustawy zamówień publicznych.

4. TWORZYMY DOKUMENTACJĘ APLIKACYJNĄ W ODPOWIEDZI NA OGŁOSZONY KONKURS.

Zwykle musimy opracować wniosek o dofinansowanie jako dokument przewodni zawierający – w zależności od zakresu projektu – m.in. studium wykonalności inwestycji, harmonogramy, analizy finansowe i ekonomiczne, oświadczenia, zaświadczenia, pozwolenia na budowę bądź inne dokumenty wymagane danym konkursem. Musimy też dokonać szczegółowego oszacowania kosztów projektu i określić wydatki kwalifikowalne i niekwalifikowalne według wytycznych Instytucji Zarządzających. Wniosek o dofinansowanie wraz z niezbędnymi załącznikami składamy i czekamy na kolejne etapy procedury wyboru.

Na samym początku jest etap oceny formalnej pod kątem spełnienia kryteriów związanych z kompletnością złożonych dokumentów, a także sprawdzenie kwalifikowalności potencjalnego beneficjenta, planowanych w ramach projektu działań i wydatków, które chcemy ponieść. Jeśli wniosek o dofinansowanie spełni wszystkie kryteria formalno-dopuszczające, czeka go ocena merytoryczna, podczas której bada się zawartość projektu, jego zapisy, w jaki sposób odpowiada na cele programu, uszczegółowienia, jakie określono efekty projektu w postaci wskaźników produktu i rezultatu.

W zależności od projektu i źródła finansowania cała procedura oceny może zająć około 6 miesięcy od momentu ogłoszenia konkursu. Możemy odwołać się od negatywnych decyzji Komisji Oceny Projektów. O każdym z etapów oceny zostaniemy poinformowani pisemnie z wyszczególnieniem punktacji, którą uzyskał nasz projekt.

KRYTERIA WYBORU PROJEKTÓW

Wszystkie projekty składane w odpowiedzi na ogłoszenia o naborze wniosków muszą zostać ocenione w taki sposób, aby możliwe było wybranie spośród nich tych, które są zgodne z określonymi kryteriami. Zgodnie z Wytycznymi w zakresie trybów wyboru projektów na lata 2014-2020 właściwa instytucja ocenia i wybiera projekty do dofinansowania na podstawie kryteriów wyboru projektów. Ocena spełniania kryteriów wyboru projektów może polegać na:

- przypisaniu im wartości logicznych „tak”, „nie” albo stwierdzeniu, że kryterium nie dotyczy danego projektu;
- przyznaniu 0 punktów jeśli projekt nie spełnia danego kryterium albo zdefiniowanej z góry liczby punktów jeśli projekt spełnia kryterium;
- przyznaniu liczby punktów w ramach dopuszczalnych limitów wyznaczonych minimalną i maksymalną liczbą punktów, które można uzyskać za dane kryterium w zależności od oceny stopnia spełniania danego kryterium.

Rodzaje kryteriów mogą być ustalane wg następujących kategorii:

- a) obligatoryjne i fakultatywne;
- b) zerojedynkowe i punktowe;
- c) indywidualne⁶ i porównawcze⁷

Ocena spełnienia kryteriów obligatoryjnych lub zerojedynkowych przeprowadzana jest z reguły w pierwszej kolejności i określana jest jako ocena formalna, natomiast ocena spełnienia kryteriów fakultatywnych lub punktowych z reguły odbywa się w dalszej kolejności i jest określana jako ocena merytoryczna.

W trakcie oceny formalnej sprawdzane jest m. in.:

- czy projekt został złożony do właściwej instytucji;
- czy projekt został złożony w ramach właściwego działania, w odpowiednim terminie;
- czy projekt jest kompletny;
- czy projekt zostały przygotowany zgodnie z instrukcją;
- czy projektodawca może ubiegać się o środki w danym działaniu;
- czy projektodawca działa na terenie Polski;
- czy projekt zostanie zrealizowany na terenie Polski;
- czy projekt zostanie zrealizowany w określonym w działaniu terminie;
- czy dofinansowanie, o które ubiega się projektodawca, nie przekracza poziomu maksymalnego dofinansowania w danym działaniu;
- czy projekt jest zgodny z politykami horyzontalnymi UE, itp.

Przy ocenie formalnej niektóre kryteria stanowią tzw. kryteria kluczowe i muszą one być bezwzględnie spełnione. Brak pozytywnej oceny tych kryteriów oznacza odrzucenie projektu. Brak spełnienia tzw. kryteriów uzupełniających wynikający z błędów czy braków formalnych nie powoduje odrzucenia projektu. Instytucja oceniająca informuje pisemnie projektodawcę o błędach i uchybieniach i wskazuje sposób i termin wniesienia poprawek. Należy pamiętać o tym, że pod rygorem odrzucenia projektu należy dokonać uzupełnień i poprawić jedynie te błędy, które były wskazane w piśmie.

Po pozytywnej ocenie formalnej, projekt zostaje przekazany do oceny merytorycznej. Kryteria oceny merytorycznej dzielą się na tzw. kryteria dostępu i kryteria punktowe. Niespełnienie kryteriów dostępu powoduje odrzucenie projektu na etapie oceny merytorycznej. Natomiast określony przez instytucję oceniającą pułap punktowy jest warunkiem do zakwalifikowania projektu do dofinansowania. Na podstawie przyznawanych punktów układana jest lista rankingowa projektów. Następnie w ramach alokacji finansowej dla danego konkursu projekty najwyższej punktowane na takiej liście uzyskują dofinansowanie.

Nie w każdym konkursie ocena projektu jest identyczna. Np. jeżeli w danym działaniu programu operacyjnego kryteria wyboru projektów nie zawierają kryteriów merytorycznych punktowych, to projekt musi przejść pozytywnie ocenę formalną oraz spełnić wszystkie kryteria merytoryczne dostępu, a dofinansowanie otrzymują projekty zgodnie z kolejnością składania wniosków do wysokości alokacji środków w tym działaniu.

Należy pamiętać, że dla projektu poza określonymi w wytycznych wyboru projektów mogą występować kryteria, które wynikają wprost z obowiązującego prawa, np. związane z zakazem udzielania dofinansowania podmiotom wykluczonym z takiej możliwości lub wobec których orzeczono zakaz dostępu do środków funduszy europejskich na podstawie odrębnych przepisów.

Szczegółowe informacje o kryteriach wyboru są dostępne na stronach internetowych poszczególnych programów operacyjnych (wyszczególnionych w Aneksie).

⁶ weryfikowane w odniesieniu do danego projektu

⁷ weryfikowane poprzez porównanie co najmniej dwóch projektów np. kryteria strategiczne

5. PODPISANIE UMOWY O DOFINANSOWANIE KLUCZOWYM MOMENTEM PROJEKTU.

Dopiero podpisanie umowy o dofinansowanie oznacza, iż mamy pewność, że środki finansowe zostały zarezerwowane na nasz projekt. Nie oznacza to, iż wszystkie zostaną od razu wypłacone. Musimy spełnić wszystkie obowiązki zapisane w umowie o dofinansowanie, w zakresie m.in. harmonogramu realizacji projektu, budżetu, zasad promocji, odpowiedniego prowadzenia dokumentacji projektu czy rozliczeń księgowych projektu.

Trzeba pamiętać, iż wniosek o dofinansowanie staje się załącznikiem do umowy o dofinansowanie, a zmiany w nim będą musiały przejść akceptację Instytucji Wdrażającej (oraz, jeśli zajdzie taka potrzeba, zostać naniesione w formie aneksu; umowa o dofinansowanie projektu reguluje sytuacje, w których istnieje obowiązek aneksowania umowy o dofinansowanie). Jeśli nie będziemy realizować projektu zgodnie z założeniami wniosku o dofinansowanie, dotacja może zostać nam odebrana w całości lub części. Może to mieć miejsce np. w przypadku naruszenia procedur związanych z zamówieniami publicznymi. Warto w takich sytuacjach przewidywać je wcześniej i rozmawiać z Instytucją Wdrażającą odnośnie możliwości aneksowania umowy.

Do podpisania umowy o dofinansowanie będzie konieczne odpowiednie zabezpieczenie realizacji umowy. W zależności od wartości projektu takie zabezpieczenie może przyjąć formę m.in.: weksla in blanco wraz z deklaracją wekslową, cesji praw z polisy ubezpieczeniowej, hipoteki, poręczenia bankowego, zastawu rejestrowego. Brak wniesienia odpowiedniego zabezpieczenia może odwlec termin podpisania umowy o dofinansowanie.

Podpisujemy umowę o dofinansowanie, a następnie stajemy się z wnioskodawcy beneficjentem.

6. ZARZĄDZANIE PROJEKTEM.

Proces zarządzania projektem wymaga określonej struktury zasobów kadrowych, w której mogą się znaleźć: kierownik projektu, koordynator, pełnomocnicy ds. określonych zadań, specjaliści ds. biurowych, administracyjnych, kadrowych, rozliczeń. Proces zarządzania projektem jest wspierany przez księgową, osoby zarządzające jednostką, usługi prawne czy inwestora zastępczego, w zależności od rodzaju, wielkości i stopnia skomplikowania projektu. W sprawach związanych z naszym projektem zostanie przez Instytucję Wdrażającą wyznaczona osoba, która będzie swoistym opiekunem projektu, do którego możemy zgłaszać się z zapytaniami bądź problemami w realizacji projektu.

Należy określić zasady komunikacji zespołu, określić zasady polityki księgowej projektu i stworzyć obieg dokumentów projektu zgodnie z polityką rachunkowości. Jesteśmy zobowiązani do prowadzenia odrębnej ewidencji księgowej przez cały czas trwania projektu.

Przy wyborze kadry projektu, jego podwykonawców, dostawców, bądź podmiotów współpracujących należy zastosować odpowiednie procedury zawierania umów zgodne z zamówienia publicznymi bądź dodatkowymi wytycznymi Instytucji Wdrażającej dotyczącymi wydatkowania i rozliczania pieniędzy publicznych.

Wszystkie dokumenty związane z realizacją projektu (m.in. umowy, procedury wyboru, dokumentację przetargową, faktury, rachunki, listy płac, protokoły zakupu bądź odbioru, gwarancje, certyfikaty) należy zbierać, odpowiednio opisywać, żeby można było je przedstawiać we wnioskach o płatność. Nie wszystkie powyższe dokumenty należy do razu przedkładać. Instytucja Wdrażająca może o nie poprosić w trakcie realizacji projektu, bądź nawet po jego zakończeniu.

W trakcie realizacji projektu będziemy składać na specjalnych formularzach bądź oprogramowaniu wnioski o płatność, które są podstawą do rozliczeń projektu oraz wypłacania środków finansowych.

Każdy projekt unijny, w związku z tym, iż jest dofinansowany ze środków europejskich, trzeba odpowiednio oznaczyć (np. może być potrzebny papier projektowy, na którym będą widniały loga unijne, informacja na stronie internetowej o realizowanym projekcie, jego działaniach, kwocie dofinansowania, programu z którego pochodzą środki). Jeśli w ramach projektu został wybudowany bądź wyremontowany budynek to powinniśmy umieścić na nich odpowiednią tablicę pamiątkową. Oznaczone powinny być również wszystkie środki trwale bądź rzeczy ruchome. Wzory i odpowiednia forma oznaczenia poszczególnych rzeczy jest opisana w wytycznych dotyczących informacji i promocji.

Wszystkie działania informacyjno-promocyjne należy dokumentować, żeby udowodnić, iż odpowiednio wywiązałyśmy się obowiązku promowania projektu oraz funduszy europejskich. Brak odpowiedniej formy promocji bądź nieudokumentowanie jej może spowodować odebranie dotacji.

Wnioski o płatność będziemy zobowiązani składać tak często, jak jest to zapisane w umowie o dofinansowanie (np. przynajmniej raz na kwartał). We wniosku o płatność opisujemy postęp rzeczowy oraz finansowy projektu (które etapy z wniosku o dofinansowanie zostały już zrealizowane). Przedstawiamy również prognozę rzeczową i finansową do czasu złożenia kolejnego wniosku o płatność. Nawet jeśli w danym etapie nie dokonaliśmy żadnych wydatków w projekcie, to i tak jesteśmy zobowiązani do jego złożenia.

We wniosku o płatność określamy również czy chcemy otrzymać zaliczkę na poczet realizacji działań bądź refundację poniesionych ze środków własnych wydatków projektowych. W jednym wniosku o płatność mogą wystąpić dwie formy wypłaty środków.

7. EWALUACJA I KONTROLA

Po zrealizowaniu działań projektu najważniejszą kwestią jest odpowiedzieć sobie: czy dobrze się stało? Co udało nam się osiągnąć, a czego nie? Odpowiedzi na to pytanie służy ewaluacja projektu. Była już mowa wyżej (Rozdział 1), że w okresie 2014-2020 znacznie więcej uwagi będzie poświęcone sprawdzeniu, czy cele, na jakie wydatkowano środki europejskie, zostały rzeczywiście osiągnięte. Zatem realizatorzy projektów finansowanych z tych środków będą musieli wykazać, w jakim stopniu udało się osiągnąć cele zakładane w projekcie. Użytecznym do tego narzędziem mogą być odpowiednio dobrane wskaźniki, które nam pokażą jak daleko jesteśmy od założonego celu. W niektórych projektach może być konieczne zatrudnienie ewaluatora zewnętrznego, jednak w każdym przypadku najważniejsza dla realizatora projektów jest autoewaluacja, czyli własna ocena realizacji projektu i wyciągnięcie z niej wniosków.

O konieczności sprawdzenia stopnia osiągnięcia celów projektu należy pamiętać na samym początku: na etapie formułowania celów. Dobrym narzędziem może być matryca logiczna, która powinna pokazywać wewnętrzną logikę projektu: jakie działania mają doprowadzić do jakich skutków i w jaki sposób będziemy mogli to zweryfikować. Jeśli od początku prac nad projektem nie będziemy przygotowywać się do takiej oceny i nie zaplanujemy jej w sposób świadomy, praca nad wskaźnikami i inne działania związane z ewaluacją mogą się okazać jedynie biurokratyczną mitręgą, której nie będziemy potrafili wykorzystać w przyszłości.

Nie należy mylić **ewaluacji** z **kontrolą**. Po złożeniu wniosku o płatność bądź w innym momencie realizacji projektu możemy zostać skontrolowani. Może odbywać się to poprzez wysłanie żądanych przez Instytucję Wdrażającą dokumentów, kontrolę na miejscu bądź w siedzibie instytucji z którą podpisaliśmy umowę o dofinansowanie. Odmowa poddania się kontroli może skutkować wypowiedzeniem umowy o dofinansowanie. Podczas kontroli mogą być kontrolowane wszystkie dokumenty związane z realizacją projektu, zarówno finansowe, jak i techniczne, poziom osiągniętych wskaźników produktu i rezultatu zapisanych we wniosku o dofinansowanie, jak też wspomniane wcześniej materiały promocyjne projektu. Kontrolerzy mogą wejść również na teren realizacji inwestycji oraz do pomieszczeń, w których był realizowany projekt.

Podczas wcześniej umówionej kontroli na miejscu u beneficjenta kontroler może zażądać, w celu jej sprawniejszego przeprowadzenia, określonych dokumentów, przygotowania miejsca do kontroli, jak i też obecności osób realizujących projekt. W trakcie kontroli możemy zostać poproszeni o dodatkowe dokumenty, dostęp do systemów komputerowych czy księgowych związanych z projektem. Zawsze też po takiej kontroli mamy prawo do złożenia dodatkowych wyjaśnień bądź uzupełnień. Wyniki całej kontroli zostaną przedstawione na piśmie i możemy się od nich odwołać. W protokole pokontrolnych otrzymamy również ewentualnie zalecenie pokontrolne, które należy wdrożyć.

Po złożeniu wniosku o płatność końcową oraz pozytywnym przejściu kontroli możemy uznać, że projekt został zakończony pod kątem rzeczowo-finansowym. W tym samym czasie otrzymamy końcowy przelew środków. Wysokość ostatniej płatności może być określona procentowo w umowie o dofinansowanie i może wynosić kilka procent kwoty dofinansowania. Należy o tym pamiętać na samym początku realizacji projektu, żeby zabezpieczyć odpowiednie środki na realizację ostatnich działań w projekcie. Można to finansować poprzez środki własne, bądź odpowiednią linię kredytową (kredyt pomostowy).

Czy to już rzeczywiście koniec? Czy osiągnęliśmy sukces w postaci dobrze zrealizowanego projektu? Jednak jeszcze nie ...

8. ZACHOWANIE TRWAŁOŚCI PROJEKTU.

Działania projektu zostały zrealizowane. Rozliczyliśmy projekt rzeczowo i finansowo. Wszystkie wskaźniki zostały osiągnięte. Przeszliśmy różnego rodzaju kontrole. Zatwierdzony mamy wniosek o płatność końcową.

Należy pamiętać jeszcze o trwałości projektu rozumianego jako niepoddanie się projektu „zasadniczej modyfikacji”, czyli modyfikacji jego charakteru, warunków realizacji bądź osiągnięcia nieuzasadnionej korzyści, wynikającego ze zmiany własności infrastruktury bądź zaprzestania jej działalności. Z wymogami dotyczącymi trwałości projektu warto zapoznać się przed podpisaniem umowy o dofinansowanie.

Trwałość projektu finansowanego ze funduszy strukturalnych musi być zachowana przez okres 5 lat od daty zakończenia projektu.

WYKAZ SKRÓTÓW:

- EFMR – Europejski Fundusz Morski i Rybacki
- EFRR – Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego
- EFRROW – Europejski Fundusz Rolny Rozwoju Obszarów Wiejskich
- EFSI – Europejskie Fundusze Strukturalne i Inwestycyjne
- EFS – Europejski Fundusz Społeczny
- FS – Fundusz Spójności
- MiIR – Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju
- PIFE – Punkty Informacyjne Funduszy Europejskich
- PO – Program Operacyjny
- RPO – Regionalny Program Operacyjny:
 - RPO Dolnośląskie – RPO Województwa Dolnośląskiego na lata 2014-2020
 - RPO Kujawsko-Pomorskie – RPO Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2014-2020
 - RPO Lubelskie – RPO Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020
 - RPO Lubuskie – RPO Lubuskie 2020
 - RPO Łódzkie – RPO Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020
 - RPO Małopolskie – RPO Województwa Małopolskiego na lata 2014-2020
 - RPO Mazowieckie – RPO Województwa Mazowieckiego na lata 2014-2020
 - RPO Opolskie – RPO Województwa Opolskiego na lata 2014-2020
 - RPO Podkarpackie – RPO Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020
 - RPO Podlaskie – RPO Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020
 - RPO Pomorskie – RPO Województwa Pomorskiego na lata 2014-2020
 - RPO Śląskie – RPO Województwa Śląskiego na lata 2014-2020
 - RPO Świętokrzyskie – RPO Województwa Świętokrzyskiego na lata 2014-2020
 - RPO Warmińsko-Mazurskie – RPO Województwa Warmińsko-Mazurskiego na lata 2014-2020
 - RPO Wielkopolskie – Wielkopolski Regionalny Program Operacyjny na lata 2014-2020
 - RPO Zachodniopomorskie – RPO Województwa Zachodniopomorskiego 2014-2020
- PO IiŚ – Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko
- PO IR – Program Operacyjny Inteligentny Rozwój
- PO WER – Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój
- PROW – Program Rozwoju Obszarów Wiejskich
- PO RiM – Program Operacyjny Rybactwo i Morze
- SZOOP – Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych
- WRS – Wspólne Ramy Strategiczne

Aneks

Poniżej przedstawiono linki do stron internetowych z informacjami o kryteriach wyboru projektów dla poszczególnych krajowych oraz regionalnych programów operacyjnych w ramach których mogą ubiegać się o dofinansowanie JST w latach 2014-2020 (stan na 04.09.2015):

Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko

<http://www.pois.gov.pl/strony/skorzystaj/kryteria-oceny-projektow/>

Program Operacyjny Polska Wschodnia

<http://www.polskawschodnia.gov.pl/strony/skorzystaj/kryteria-oceny-projektow-1/>

Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój

<http://www.power.gov.pl/strony/skorzystaj/kryteria-oceny-projektow/>

Regionalny Program Operacyjny Województwa Dolnośląskiego

[http://rpo2007-2013.dolnyslask.pl/index.php?id=1226&no_cache=1&sword_list\[\]=projekt%C3%B3w](http://rpo2007-2013.dolnyslask.pl/index.php?id=1226&no_cache=1&sword_list[]=projekt%C3%B3w)

Regionalny Program Operacyjny Województwa Kujawsko-Pomorskiego

<https://Kujawsko-Pomorskie.pl/index.php/prawo-i-dokumenty?mmid=8>

Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego

http://rpo.lubelskie.pl/strona-75-kryteria_oceny_projektow.html

Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubuskiego

<http://rpo.lubuskie.pl/-/kryteria-formalne-majace-zastosowanie-dla-osi-priorytetowych-dzialan-i-typow-projektow-w-ramach-rpo-l2020-w-spolfinansowanych-z-europejskiego-funduszu->

Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego

http://www.rpo.lodzkie.pl/przeczytaj_analazy_raporty_i_podsumowania/130-kryteria-oceny-projekt%C3%B3w

Regionalny Program Operacyjny Województwa Małopolskiego

<http://www.rpo.malopolska.pl/skorzystaj/nabory/kryteria-oceny-projektu>

Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego

<http://www.funduszedlamazowska.eu/dokument/zapoznaj-sie-z-prawem-i-dokumentami/wytyczne-programowe-w-zakresie-wyboru-projektow-w-ramach-rpo-wojewodztwa-mazowieckiego-na-lata-2014-2020.html>

Regionalny Program Operacyjny Województwa Opolskiego

http://rpo.opolskie.pl/?page_id=1358

Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego

<http://rpo.podkarpackie.pl/rpo/index.php/jak-skorzystac-z-programu/zobacz-ogloszenia-i-wyniki-naborow-wnioskow/kryteria-oceny-projektow>

Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego

<http://rpo.wrotapodlasia.pl/pl/dowiedz-sie-wiecej-o-programie/zapoznaj-sie-z-prawem-i-dokument/kryteria-oceny-formalno-merytorycznej-projektow-ubiegajacych-sie-o-dofinansowanie-w-ramach-rpowp-2014-2020-dotyczace-efrr.html>

<http://rpo.wrotapodlasia.pl/pl/dowiedz-sie-wiecej-o-programie/zapoznaj-sie-z-prawem-i-dokument/systematyka-kryteriow-wyboru-projektow-wybiranych-w-trybie-konkursowym-wspolfinansowanych-z-europejskiego-funduszu-spolnego-w-ramach-rpowp-2014-2020-1.html>

Regionalny Program Operacyjny Województwa Pomorskiego

http://www.rpo.pomorskie.eu/documents/10184/55805/szoop_30_06_2015.pdf/19bfeaf-1652-461d-9109-8ea10c46314d str. 274

Regionalny Program Operacyjny Województwa Śląskiego

http://rpo.slaskie.pl/czytaj/kryteria_oceny_projektow

Regionalny Program Operacyjny Województwa Świętokrzyskiego

<http://www.2014-2020.rpo-swietokrzyskie.pl/index.php/dowiedz-sie-wiecej-o-programie/zapoznaj-sie-z-prawem-i-dokumentami/dokumenty-regionalne>

Regionalny Program Operacyjny Województwa Warmińsko-Mazurskiego⁸

<http://www.rpo.14-20.warmia.mazury.pl/plik/115/uchwala-nr-62015---kryteria-wyboru-projektow-dzialanie-71>
<http://www.rpo.14-20.warmia.mazury.pl/plik/113/uchwala-nr-42015---kryteria-wyboru-projektow-dzialanie-101>

Regionalny Program Operacyjny Województwa Wielkopolskiego

<http://www.RPO.Wielkopolskie.wielkopolskie.pl/wiadomosci/kryteria-wyboru-projektow-dla-RPO-Wielkopolskie2014>

Regionalny Program Operacyjny Województwa Zachodniopomorskiego⁹

<http://www.rpo.Zachodniopomorskie.pl/node/386>

8 II Posiedzenie Komitetu Monitorującego - 29 lipca 2015 r. Komitet zatwierdził kryteria wyboru projektów - czyli zasady oceniania wniosków - dla następujących działań Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Warmińsko-Mazurskiego na lata 2014-2020 (RPO WiM 2014-2020):
Działanie 7.1 Infrastruktura drogowa o znaczeniu regionalnym, osi priorytetowej Infrastruktura transportowa,
Działanie 10.1 Poprawa dostępu do zatrudnienia osób bezrobotnych i poszukujących pracy, osi priorytetowej Regionalny rynek pracy.

9 Uchwały Nr 4-7/15 Komitetu Monitorującego Program Regionalny z dnia 18 czerwca 2015 r. - Kryteria wyboru projektów

Projekt „Jak skutecznie pozyskiwać środki unijne z perspektywy 2014-2020 – oferta dla JST” jest realizowany w ramach partnerstwa trzech instytucji: Fundacji Fundusz Współpracy, Związku Miast Polskich oraz Stowarzyszenia Wsparcie Społeczne Ja Ty My. Projekt edukacyjno-informacyjny adresowany jest do 320 przedstawicieli jednostek samorządu terytorialnego oraz organizacji współpracujących z samorządami lokalnymi z terenu 8 województw w Polsce. Celem Projektu jest dostarczenie informacji przedstawicielom samorządu terytorialnego na temat możliwości finansowania działań jednostek samorządu terytorialnego ze środków nowej perspektywy 2014-2020, a także podniesienie wśród przedstawicieli samorządu umiejętności w zakresie pozyskiwania środków i ubiegania się o projekty.

Projekt współfinansowany jest ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007–2013.

**NARODOWA
STRATEGIA SPÓJNOŚCI**
dla rozwoju Polski

**MINISTERSTWO
INFRASTRUKTURY
I ROZWOJU**

**UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO**

